

Klein Apeldoorns dorpenkookboek

Petra Kuijlaars
Gerrit van Oosterom

Gemeente Apeldoorn

Leeswijzer

We weten niet hoe u een kookboek gebruikt, maar voor ons is het vooral een naslagwerk. Om plaatjes te kijken ter inspiratie voor een mooi diner. Of om op te zoeken welke ingrediënten je ook al weer nodig had voor dat ene lekkere gerecht. Een kookboek inspireert ons en vormt een geheugensteuntje.

Dat is ook de bedoeling van dit 'Klein kookboek voor de Apeldoornse dorpen'. Het laat zien uit welke ingrediënten de dorpse sfeer is opgebouwd en hoe je daar zelf een bijdrage aan kunt leveren. Eenvoudige huis- tuin en keukenrecepten waar elke kok mee aan de slag kan. Zoals de richting van de kapvorm, de afstand van een huis tot aan de weg, of de keuze voor een erfafscheiding.

Uiteraard zijn er ook meer ingewikkelde recepten die om een professionele cheffok vragen zoals het ontwerpen van een wijkje met nieuwe woningen. Maar ook dan heeft dit kookboek zijn meerwaarde. Het biedt een basis voor bewoners en ontwerpers om in gesprek te komen over wat voor soort gerecht er gemaakt moet worden. Wat zijn bijvoorbeeld de voorkeuren of juist de allergieën van bewoners? Duidelijkheid daarover maakt het voor een ontwerper makkelijker om iets te maken waarvan hij weet dat het zal bevallen.

Nu hoeft u niet elk gerecht uit dit kookboek lekker te vinden. Smaken verschillen immers. Daarom laat dit kookboek verschillende oplossingen zien. Soms traditioneel met bekende ingrediënten 'naar grootmoeders recept'. Soms ook experimenteel met weinig gebruikte ingrediënten die daardoor juist een heel nieuw gerecht kunnen opleveren.

Dit Klein Dorpenkookboek is het broertje van het Groot Apeldoorns Landschapskookboek dat werd gemaakt in samenwerking met Buro Harro en het Gelders Genootschap. Het landschap vormt de omgeving waar de dorpen in liggen, het bepaald de sfeer en kleurt het dorp. Klein en Groot kookboek horen bij elkaar, ze lopen in elkaar over en vullen elkaar aan.

Ook het Klein Dorpenkookboek is opgebouwd uit drie delen:

- Om te beginnen: waarom een apart kookboek voor de dorpen, wat is 'dorps' eigenlijk en wat zijn de uitdagingen en valkuilen van dat begrip?
- De basisrecepten: dit deel laat zien welke aspecten belangrijk zijn om een dorps karakter te behouden of te creëren. Het biedt algemene bereidingswijzen waar u altijd op kunt terugvallen bij de meest voorkomende opgaven zoals de omgang met architectuur of het toepassen van groen.
- De dorpsrecepten: een uitwerking van de basisrecepten waarbij voor elk dorp de specifieke ingrediënten op tafel komen die ervoor zorgen dat het ene dorp net anders smaakt dan het andere.

Petra Kuijlaars
Gerrit van Oosterom

Dat het u wel moge bekomen...

Met de introductie van het Groot Apeldoorns Landschapskookboek in 2011 bracht Apeldoorn wat nieuws in de wereld van de stedenbouw, de landschapsarchitectuur en het ruimtelijk denken. De speelse titel verwijst naar het geïnspireerd bezig zijn met de juiste ingrediënten om een landschap te maken dat goed smaakt én er smaakvol uitziet.

Op het Groot Apeldoorns Landschapskookboek komt nu een vervolg. Met het voorliggende Klein Apeldoorns Dorpenkookboek komen we terecht in de bebouwde omgeving, en wel die van de dorpen. De relatie met de zeer aanwezige Veluwe, zoals in Hoenderloo en Uddel, de overgangen naar het IJssellandschap, zoals in Loenen, Klarenbeek en Beemte Broekland; het komt allemaal aan bod. Ieder dorps landschap heeft iets eigens, iets wat inspireert.

De beide Apeldoornse kookboeken zijn gemaakt vanuit dezelfde gemeentelijke visie op ruimtelijk 'sturen': heldere afspraken maken over wat er 'moet' gebeuren en daarbovenop suggesties aanreiken voor wat er aan extra's mogelijk is. Naast de strenge weg van regelgeving en handhaving dus ook een waaier aan verleiding en inspiratie. Ofwel: minder de zweep en de preek, meer de wortel voorhouden zodat iedereen aan de slag gaat om de Apeldoornse ruimtelijke ambities verder te brengen. Net als bij het landschapskookboek geldt ook voor dit dorpenboek: hét recept voor een smaakmakend gebied bestaat niet. Ieder zal er zijn eigen draai aan geven. Elke kok interpreteert een recept op eigen wijze. Aan u als koks de taak om iets smakelijks en voedzaams op tafel te zetten. Ik kom graag proeven als het zover is.

Nathan Stukker
Wethouder Ruimtelijke Ontwikkeling

* Om te beginnen	6
> Aan de slag in 8 stappen!	8
> Een dorp staat nooit stil	10
> Een vitaal dorp vraagt om een mooi landschap	12
> Elke detail telt	16
> Dorps is niet hetzelfde als historisch	18
* Basisrecepten	20
Basisrecepten om op terug te vallen	22
> Voldoende ruimte en lucht	24
> Een argeloos en 'niet-ontworpen' gevoel	28
> Een voelbare relatie met het landschap	32
> Eigentijdse vertalingen van oude voorbeelden	38
> Een aangekleed groen beeld	46
> Een bescheiden dorpseigen (bouw)stijl	50
> Geen 'stadse fratsen' in de openbare ruimte	54
INTERMEZZO Dorpse dingen: het kruidenrekje van de kok	60
* Dorpsrecepten	62
Dorps alleen is niet genoeg	64
De dorpen van Apeldoorn	66
Uddel	68
> Ontstaansgeschiedenis	72
> Ruimtelijke ingrediënten	74
Radio Kootwijk	84
> Ontstaansgeschiedenis	88
> Ruimtelijke ingrediënten	90
INTERVIEW Coby de Haan 'Als je op een bijzondere plek woont, is het belangrijk om het verhaal van die plek te kennen'	94
Hoog Soeren	98
> Ontstaansgeschiedenis	102
> Ruimtelijke ingrediënten	104
INTERVIEW Huub Ummels 'In het dorp wordt nog steeds geakkerd'	112
Hoenderloo	116
> Ontstaansgeschiedenis	120
> Ruimtelijke ingrediënten	122

Wenum-Wiesel	132
> Ontstaansgeschiedenis	136
> Ruimtelijke ingrediënten	138
Beemte	146
> Ontstaansgeschiedenis	150
> Ruimtelijke ingrediënten	152
INTERVIEW Henk Slijkhuis en Ineke Bomhof 'Nieuw huis volgens de spelregels van traditionele bouw'	158
Beekbergen	162
> Ontstaansgeschiedenis	166
> Ruimtelijke ingrediënten	168
INTERVIEW Gerard Vergeer 'Al is nieuwe bebouwing groter, het hoeft niet ten koste te gaan van de dorpse sfeer'	178
Lieren	182
> Ontstaansgeschiedenis	186
> Ruimtelijke ingrediënten	188
INTERVIEW Arjan de Graaf 'Ook mensen die niets met religie hebben waarderen het kerkgebouw'	196
Oosterhuizen	200
> Ontstaansgeschiedenis	204
> Ruimtelijke ingrediënten	206
INTERVIEW Hanneke Stegeman 'Ja, het dorp loopt lekker'	212
Loenen	216
> Ontstaansgeschiedenis	220
> Ruimtelijke ingrediënten	222
Zilven	232
> Ontstaansgeschiedenis	236
> Ruimtelijke ingrediënten	238
Veldhuizen	244
> Ontstaansgeschiedenis	248
> Ruimtelijke ingrediënten	250
INTERVIEW Helene Mook 'Er is geen dorp dat hip wil wezen'	254
Klarenbeek	258
> Ontstaansgeschiedenis	262
> Ruimtelijke ingrediënten	264
RECEPT Hazenpeper met ontbijtkoek	254
Colofon	272

1 beg

om te innen

Een dorp staat nooit stil / Een vitaal dorp vraagt om een
mooi landschap / Elke detail telt / Dorps is niet hetzelfde
als historisch

> Aan de slag in 8 stappen!

1 >

Lees het hoofdstuk met de basisrecepten om inzicht te krijgen in de ingrediënten die bepalend zijn voor een Apeldoornse dorpsse sfeer.

2 >

Niet alle dorpen binnen de gemeente Apeldoorn zijn gelijk. Probeer niet alleen de basisrecepten maar vooral ook de specifieke dorpselijke karaktertrekken mee te nemen in uw plannen.

3 >

Ga naar buiten! Kijk niet alleen naar de locatie waar u mee aan de slag wilt, maar vooral ook naar de omgeving. Welke dorpsse kwaliteiten zijn al aanwezig en welke kunnen versterkt worden?

4 >

Historische kaarten en oude foto's zijn een bron van inspiratie voor nieuwe ontwikkelingen en helpen om te begrijpen waarom een plek eruit ziet zoals hij is.

5 >

Ga nu schetsen. Combineer de ingrediënten uit de vorige stappen en verken al tekenend verschillende mogelijkheden. Vergelijk de uitkomsten en kijk welke richting het meest aansluit bij de ambities uit het kookboek.

Bron: Bureau Omgeving

7 >

Durf te experimenteren. Kopieer niet iets bestaands, maar maak iets nieuws vanuit de voorbeelden in de omgeving. Beseft dat dorps niet hetzelfde hoeft te zijn als historiserend.

6 >

Zorg ervoor dat juist de inpassing in de omgeving genoeg aandacht krijgt. Een landschapsarchitect of stedenbouwkundige kan u hierbij goed adviseren. Het inpassen van nieuwe elementen in bestaand gebied is hun specialiteit. Het is net als met het inschakelen van een goede kok: het levert een smaakvoller gerecht op!

8 >

In het Groot Apeldoorns Landschaps Kookboek staan nog meer tips die kunnen bijdragen aan een mooier dorp in een mooier landschap. Verras en ga aan de slag.

Een dorp staat nooit stil

Veel mensen houden ervan om in een dorp te wonen. Ze genieten van de ruimte, het vele omringende groen en de veelal grotere woning en tuin. Naast dit soort feitelijke voordelen hechten veel mensen ook aan emotionele waarden die met een dorp worden geassocieerd, zoals rust, geborgenheid, traditie en gemeenschapsgevoel.

Mensen zien dit soort waarden graag terug in de bouw en inrichting van een dorp. Ze hechten aan typisch dorpse karakteristieken, zoals een lage bebouwingsdichtheid. Ontwikkelingen die hier gevoelsmatig tegenin gaan, bijvoorbeeld hoogbouw, roepen dan ook vaak negatieve reacties op. Ze worden gezien als aantasting van de dorpse identiteit en de waarden waar het dorp symbool voor staat.

Een dorpse identiteit is echter niet hetzelfde als een nostalgisch dorpsbeeld. De identiteit van de dorpen is weliswaar sterk geworteld in de historie, maar ze valt er niet volledig mee samen. Dorpen en zijn bewoners ontwikkelen zich continu en gaan mee met de tijd. De woonomgeving past zich net zoals in de stad aan aan sociale en economische veranderingen. Het is eigenlijk net zoals met een huis. Zolang er kinderen wonen, bruist het van leven en is elke kamer bezet. Als de kinderen het huis uit zijn, krijgen kamers een nieuwe bestemming. Het behang wordt vervangen, er komen nieuwe gordijnen en andere meubels. En de tuin die eerst vooral kind- en onderhoudsvriendelijk moest zijn, wordt omgevormd tot een arbeidsintensieve siertuin waar met liefde in gewerkt wordt. Niet alleen de bewoners maar ook hun huis en tuin transformeren naar een nieuwe levensfase.

Met dorpen gaat het precies zo. Het dorp van vroeger bestaat allang niet meer. Het verandert geleidelijk en past zich aan aan de nieuwe mensen met nieuwe woonwensen. Boerderijen krijgen een nieuwe bestemming als burgerwoning, groene bermen veranderen in verharde parkeerstroken, weijtjes krijgen bebouwing en rommelige plekjes worden keurige parkjes. Plek voor plek. Dorp voor dorp.

Al die kleine veranderingen samen hebben een grote impact. De dorpsidentiteit, die bewoners en bezoekers zo waarderen, verdwijnt langzamerhand. Wat overblijft als we niets doen, is een grijs gemiddelde met hier en daar een paar oude woonboerderijen en wat gespaarde bomen, maar vooral veel van hetzelfde. Ofwel: een stampotlandschap met een beetje groen, een beetje rood, versnipperd en structuurloos.

De gemeente Apeldoorn en haar dorpsbewoners zien het liever anders. De gezamenlijke uitdaging is om in plaats van dertien stampotdorpen dertien eigenzinnige streekgerechtdorpen voor te schotelen. Daar gaat dit kookboek over. Het beschrijft allereerst de algemene kwaliteiten die in elk Apeldoornse dorp te vinden zijn en vervolgens de kwaliteiten die specifiek bij elk afzonderlijk dorp horen en dus de dorpen uniek maken. Tot slot geeft het boek recepten voor hoe al die kwaliteiten zijn te behouden en te versterken. Daarmee is dit boek een inspirerend vertrekpunt voor iedereen die zich wil inzetten voor de karaktervolle en aantrekkelijke Apeldoornse dorpen.

> Deze ganzen vertellen meer over Wiesel dan dat ze er gehouden worden. Het beeld roept romantische associaties op met typisch dorpsbegrippen als rust, geborgenheid en verbondenheid.

> Verkoop aan huis in Oosterhuizen. Maar het vertelt meer. Hier zijn de groenten vast nog onbespoten en kan je nog veilig wat geld in een potje langs de weg doen. Typisch dorps in de ogen van veel mensen.

Een vitaal dorp vraagt om een mooi landschap

Mooie landschappen en vitale dorpen ontstaan door daar hard aan te werken, vanuit een gezamenlijk gedragen toekomstbeeld. Dat betekent dat we samen helder moeten krijgen waar het 'mooie' van elk dorp en landschap in schuilt. Voor de Apeldoornse landschappen is die exercitie al eens gedaan, met als resultaat het Groot Apeldoorns Landschaps Kookboek. Hierin wordt het landschap vergeleken met een boekenkast vol boeken. Grote lijnen zoals wegen, bomenrijen, bebouwingslinten of beken vormen de kast: zij geven het landschap met de daarinliggende dorpen vorm en structuur. Allerlei kleinere elementen zoals huisjes, tuinen, schuren, boomgaarden, paardenweitjes, hekken en hagen zijn als de boeken in de kast. Ze maken het landschap mooi en gevarieerd. Maar zonder de kast, het landschappelijk kader, slingeren de boeken rond en worden de landschappelijke elementen opeens rommel. Een stevige boekenkast alleen is ook onvoldoende. Een mooi landschap kenmerkt zich door variatie en contrasten. Zoals overgangen van heel

> De Apeldoornse dorpen horen bij het landschap. Soms zijn ze intens verweven met elkaar zoals in Zilven.

> Soms kijken ze vooral naar elkaar zoals hier in Loenen waar een haag een mooie grens tussen dorp en buitengebied vormt.

> Het concept van het Groot Apeldoorns Landschaps Kookboek: door het bouwen van een ruimtelijk kader - de kast - wordt het landschap geordend, mooi en robuust.

open naar heel besloten, dicht tegenover dun bebouwd, hoog naast laag, nat versus droog. Dit soort contrasten voorkomt dat het Apeldoornse landschap verwordt tot een stamppotlandschap, waar Het Groot Apeldoorn Landschaps Kookboek voor waarschuwt.

In de Apeldoornse landschappen liggen dertien dorpen en buurtschappen. Sommige diep verstopt in de Veluwe bossen, weer andere op de helling van de stuwwal of juist op een zandbult in de natte broeklanden. Die dorpen zijn niet toevallig op die plekken ontstaan. Landschappen en dorpen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Ze versterken elkaar en hebben elkaar nodig. Want wat zou het dorp Radio Kootwijk zijn zonder het bos of Loenen zonder de enk? Het landschap rondom de dorpen is dan ook net zo belangrijk voor de aantrekkelijkheid en vitaliteit van een dorp. Een mooi landschap en een aantrekkelijk dorp trekken immers meer bewoners en toeristen. Bezoekers blijven er langer en besteden er

> Groeten uit Apeldoorn: de economie van de Apeldoornse dorpen wordt al heel lang bepaald door het mooie landschap waar ze in liggen.

meer. Met een mooi dorp in een mooie omgeving is simpelweg geld te verdienen.

Voor Apeldoorn is dat niets nieuws. Ruim honderd jaar geleden ontdekten de eerste toeristen al pittoreske Veluwe dorpen zoals Hoog Soeren, Beekbergen en Hoenderloo. De schoonheid van de omgeving en de dorpen trokken ook andere burgers aan om zich er te vestigen, evenals gezondheidsinstellingen die een helende omgeving zochten voor hun patiënten. De oorspronkelijke dorpen groeiden zo uit tot hun huidige omvang en voorzieningenniveau.

De dorpen ontwikkelen zich verder, ook nu. Om de mooie landschappen en de aantrekkelijk dorpsbeelden te houden en zo mogelijk te versterken is het belangrijk om de kwaliteiten van de dorpen in het oog te houden. Wat we willen zijn dorpen en landschappen vol verrassingen, contrasten en met smaak bereid.

Elke detail telt

In het landschap streven we een sterke ruimtelijke hoofdstructuur na. We willen bijvoorbeeld het contrast in het landschap van de heideontginningen weer op voeren door beplanting aan te brengen en de oude enken open te houden. In de dorpen streven we dat soort grootschalige verbouwingen niet na. Daar gaat het veel meer om de reparatie van onderdelen die kapot zijn. Een rijtje woningen dat wordt vervangen, een paar kavels die worden bebouwd of een straat die wordt opgeknapt. De structuur van een dorp is veelal fijnmaziger en verfijnder dan die van een landschap. En een dorp beleef je vaak van dichterbij, meer in detail, en bebouwing speelt een grotere rol. Dat vraagt niet alleen om een stevige boekenkast die alle boeken kan dragen, maar ook om een boekenkast die mooi gemaakt is met goede details en van het juiste hout.

Dit kleine kookboek richt zich daarom zowel op de dorpse structuur als op de typisch dorpse details van de Apeldoornse dorpen. Zoals de manier waarop huizen aan een straat staan, met welke materialen de openbare ruimte is ingericht en of er doorzichten zijn naar het landschap of juist niet. We introduceren daarom bewust het begrip dorps als bijvoeglijk naamwoord, wat altijd iets zegt over het zelfstandig naamwoord dat je erachter zet. Dorpse architectuur bijvoorbeeld of dorpse stedenbouw, dorpse tuinen, dorpse details enzovoorts. Dorps is een kwalificatie voor de manier waarop je iets doet.

Het begrip dorps staat gevoelsmatig tegenover stads, maar het één is niet beter dan het ander. Beide zijn authentiek en even waardevol. Waar het in essentie om gaat is dat er verschillen zijn tussen een stedelijke en dorpse manier van bouwen, en dat we die verschillen waarderen en graag terugzien in zowel dorpen als de stad.

> In het buitengebied is de structuur van het landschap robuust en eenvoudig. Bomen, gras en asfalt bepalen het totale beeld.

> In een dorp is de hoofdstructuur verfijnder en opgebouwd uit een veelvoud aan kleine details. Naast groen en asfalt zijn het ook de gebouwen, de tuinen, het grind en de lichtmasten die het beeld bepalen.

Dorps is niet hetzelfde als historisch

De dorpse identiteit die we in dit boek centraal stellen bestaat uit eigenschappen die vaak te maken hebben met de ontstaansgeschiedenis. Als je de geschiedenis van bijvoorbeeld Uddel kent, begrijp je beter waarom juist in dit dorp de woningen zoveel op elkaar lijken en waarom wegen in het ene deel recht en in een ander deel krom zijn. Die kennis is waardevol en kun je gebruiken voor nieuwe ontwikkelingen. Dat betekent echter niet dat alle nieuwe ontwikkelingen in een dorp door die historie bepaald moeten worden of ernaar zou moeten verwijzen. Als je dat doet wordt het dorp een openluchtmuseum; leuk om een keer naartoe te gaan maar niet om in te wonen. De historie van een dorp is dan ook een inspiratiebron en geen keurslijf. Juist door vernieuwing een plek te geven, kunnen dorpen zich ontwikkelen op een manier waar bewoners trots op zijn en die voor bezoekers aantrekkelijk en verrassend is. Daar ligt de uitdaging voor ontwerpers. Kopieën van gebouwen of openbare ruimtes uit het verleden leveren zelden verrassingen of nieuwe kwaliteiten op. Eigentijdse vertalingen van oude voorbeelden doen dat wel. Denk aan de Bergbeek in Beekbergen, de woningen van de J.P. van den Bent Stichting bij Uddel of de verbouwde woning in Nieuw Milligen. Het zijn maar enkele recente voorbeelden waar die stap gezet en het bewijs geleverd is.

> **Het J.P. van den Bent-complex bij Uddel: een frisse, moderne vertaling van een type boerderij dat al eeuwen op de Veluwe voorkomt.**

> **Een woonhuis verbouwd in Nieuw Milligen komt ondanks zijn moderne architectuur bekend en vertrouwd over.**

> **Ook experimentele architectuur zoals die van het complex BergBeek in Beekbergen voegt iets toe aan de rijkheid van de dorpse bouwtraditie.**

2

Voldoende ruimte en lucht / Een argeloos en niet-ontworpen
gevoel / Een voelbare relatie met het landschap / Eigentijdse
vertalingen van oude voorbeelden / Een aangekleed groen beeld /
Een bescheiden dorpseigen bouwstijl / Geen stadse fratsen in
de openbare ruimte

basis recepten

Basisrecepten (om op terug te vallen)

De gemeente Apeldoorn heeft de ambitie om de ruimtelijke kwaliteit van de dorpen te versterken, zodat het er niet alleen mooier wordt maar ook de eigenheid van het dorp blijft bestaan. Maar hoe doe je dat?

Dit hoofdstuk met basisrecepten geeft een eerste handreiking. De recepten laten zien hoe je met eenvoudige algemene ingrediënten een dorps beeld kunt realiseren en verbeteren. Die recepten zijn gebaseerd op ingrediënten die je in de meeste dorpen op de rand van de Veluwe tegenkomt. Het zijn geen ingewikkelde en lastige oplossingen maar eenvoudige recepten die voor elk dorp toepasbaar zijn. Naast deze basisrecepten zijn er specifieke recepten per dorp die verderop in het boek aan de orde komen.

We hebben de basisrecepten gebundeld in zeven begrippen die in dit hoofdstuk worden uitgelegd en waar we voorbeelden van laten zien. Het gaat om:

1. een argeloos en niet-ontworpen gevoel;
2. voldoende ruimte en lucht;
3. een voelbare relatie met het landschap;
4. eigentijdse vertalingen van oude voorbeelden;
5. een aangekleed groen beeld;
6. een bescheiden dorpseigen bouwstijl;
7. geen stadse fratsen in de openbare ruimte.

Hoe de recepten uitpakken tonen we aan de hand van bestaande voorbeelden uit de Apeldoornse dorpen. Bewust plaatsen we geslaagde en minder geslaagde resultaten naast elkaar. U kunt dan zelf beoordelen wat de impact is van bijvoorbeeld het gebrek aan groen of een overdaad aan kleuren.

De recepten zijn niet bedoeld om exact te volgen, maar laten zien wat het effect is van bepaalde keuzes en combinaties. Een creatieve en ambitieuze kok gaat met de ingrediënten aan de slag en maakt er al proevend en proberend unieke dorpse gerechten van.

> Voldoende ruimte en lucht

Voor een dorps gevoel is een verkaveling met een lage bebouwingsdichtheid en 'ruimte en lucht' essentieel. Dat maakt het verschil met een stedelijke omgeving. Een stedelijke omgeving associeer je met een hoge dichtheid, compacte bouw, kleinere beukmaten en grotere bouwhoogtes. Wil een dorp 'dorps' blijven dan moet de dichtheid van bebouwing dus verschillen van die van de stad.

De wens om lucht en ruimte in te bouwen in stedenbouwkundige plannen staat geregeld op gespannen voet met de exploitatiebaarheid van een plan. Om de exploitatie rond te krijgen, wordt een hogere bebouwingsdichtheid en een groter aantal woningen vaak als enige oplossing gezien. Daarmee verdwijnt wel een essentieel dorps kenmerk dat in de architectuur van de nieuwbouw en de openbare ruimte niet kan worden gecompenseerd. De belangrijkste ontwerpende ingreep is dan ook het ontwerpen van een stedenbouwkundige opzet die in zijn eigen structuur ruimte en lucht veilig stelt.

> Open plekken geven lucht en ruimte.....en vormen samen met de losse en lage bebouwing eromheen een dorps geheel.

> Woningen aaneengeschakeld in lange rijen zonder ruimte ertussen roepen al snel een stedelijk beeld op terwijl een lagere bebouwingsdichtheid met meer ruimte tussen en voor de woningen al snel dorps overkomt.

‘Wil een dorp ‘dorps’ blijven dan moet de dichtheid van bebouwing verschillen van die van de stad’

> Open plekken vormen samen met de losse en lage bebouwing eromheen een dorps geheel. Recht een dorps straatbeeld met variatie in de woningen en ertussen ‘lucht’.

> Hoge bouwdichtheden leiden snel tot hard afgebakende openbare ruimtes. Alle lucht lijkt uit het dorp geknepen. Als bebouwing meer ruimte en groen om zich heen heeft, blijft het beeld luchtig en dorps.

> Een mix van hogere en lagere bebouwingsdichtheden kan voldoende zijn om een stedelijk beeld te voorkomen. Bebouwing van meer dan drie lagen levert zelden dorps associaties op.

> Een argeloos en 'niet-ontworpen' gevoel

Een dorp oogt natuurlijk. Het lijkt niet allemaal ontworpen en bedacht. Er zitten rare hoeken in, gebouwen staan niet allemaal op een rij en oud en nieuw, hoog en laag staan door elkaar. Een dorp komt dan ook in veel gevallen over als een organisch gegroeid geheel en niet als een planmatig ontworpen en ontwikkeld geheel.

Juist dat 'niet-bedachte' is het lastigst om in nieuwe situaties te creëren. We reiken hier een aantal bouwstenen aan die helpen om een goede basis te krijgen.

> Een mengeling van verschillende architectuurstijlen is typisch dorps terwijl een herhaling van gelijksoortige woningen een 'stadse' associatie geeft.

> Door oud en nieuw te combineren ontstaat er een beeld van een natuurlijk gegroeid dorp terwijl een straat of wijk met alleen nieuwbouw niet natuurlijk gegroeid maar planmatig ontworpen overkomt.

> Door rooilijnen te laten verspringen ontstaan dorpsse variaties in het straatbeeld en wordt een stedelijk beeld van lange straatwanden voorkomen.

> Door kaprichtingen af te wisselen wordt de individualiteit van elk huis benadrukt en wordt er een repeterend karakter van de bebouwing voorkomen.

‘Er zitten rare hoeken in, gebouwen staan niet allemaal op een rij en oud en nieuw, hoog en laag staan door elkaar’

> Door wonen, auto, hobby en werk in losstaande gebouwen onder te brengen ontstaat er een beeld zoals je dat in veel dorpen ziet. Het in elkaar schuiven van die functies vraagt een nogal speciaal ontworpen oplossing die voor een dorp minder vanzelfsprekend is.

> Een voelbare relatie met het landschap

De relatie tussen een dorp en het omliggende landschap is niet meer vanzelfsprekend sinds veel dorpen hun agrarische functie kwijt zijn geraakt. Toch is juist de interactie tussen dorp en landschap sterk bepalend voor het dorpse karakter. Een duidelijke vervlechting van bebouwing en landschap is één van de krachtigste middelen om een 'dorpse' sfeer te creëren. Het best voelbaar is dat in de kleinere dorpen of buurtschappen waar je nog direct zicht hebt op het omliggende landschap.

In de dorpen waar in het verleden grote wijken zijn toegevoegd is deze vervlechting vaak verbroken en teruggedrongen naar de rand van het dorp. In deze wijken is het noodzakelijk andere 'dorpse' kwaliteiten in te zetten om toch nog een dorpseigen atmosfeer te creëren.

De relatie die een dorp heeft met het landschap is iets om te koesteren. Als het eenmaal weg is, krijg je het nooit meer terug. Het is niet met andere middelen te compenseren. Voor het behoud van het landelijke gevoel is geen algemeen recept te geven. Soms is het behoud van één specifiek weitje of een grote houtwal voldoende om de verbinding met het landschap niet kwijt te raken. In andere gevallen kan door het verkeerd plaatsen van één woning nét het laatste zicht op het buitengebied verloren gaan, waardoor een hele straat opeens in het dorp in plaats van aan de rand ervan lijkt te liggen.

> Juist in de dorpsrand liggen de wandelpadjes om het landschap te beleven.

> In sommige dorpen is de overgang naar het omliggende landschap geleidelijk en is er overal zicht op de omgeving maar ook een harde grens tussen dorp en landschap kan aantrekkelijk en dorps zijn.

> Door zicht op het landschap ervaar je ook bij een bebouwing met een weinig dorps uitstraling toch de relatie met de omgeving. Maar het best is een sfeer waarbij het landschap het dorp binnendringt en doorloopt in de weijtjes, tuinen, hagen en bomen.

> Het meest comfortabel voor een dorps beeld is een structuur van volgroeide houtwallen waar je woningen in kunt schuiven. Door bestaande bomenrijen te sparen kun je het landschap ook het dorp binnen halen.

> De groene achtergrond boven de daken geeft het gevoel dat het landschap dichtbij is terwijl bij het ontbreken daarvan het contact met de omgeving zoek raakt.

‘De relatie met het landschap is iets om te koesteren. Als het eenmaal weg is, krijg je het niet meer terug’

> Door afstand te houden tot het bos blijven de landschappelijke overgangen goed zichtbaar. Daar door strak tegen het bos aan te bouwen, worden de grenzen tussen dorp en omgeving onduidelijk.

> Lekker rommelige weitjes in het dorp verwijzen naar het landschap waar het dorp in ligt terwijl een strak gemaaid plantsoentje overal kan zijn.

> De Apeldoornse dorpen liggen in een landschap met veel reliëf dat vooral zichtbaar is bij open weitjes. Bebouw je de open ruimtes, dan zie je het reliëf alleen nog terug in minimale hellingen van bijvoorbeeld een omhooglopende straat.

> Door op het hoogste punt te bouwen kan je het reliëf benadrukken. Maar het is dan toch vooral het individuele gebouw dat de aandacht trekt terwijl een gebouw achter de glooiing waarvan alleen nog maar het dak zichtbaar is, juist de nadruk legt op het reliëf en minder op het gebouw zelf.

> Eigentijdse vertalingen van oude voorbeelden

Het is opvallend dat de Apeldoornse dorpen veel dezelfde basisingrediënten hebben maar toch zeer verschillend van identiteit zijn. Dat komt doordat met die basisingrediënten steeds nieuwe combinaties gemaakt zijn. Hierop voortbouwen is niet hetzelfde als kopiëren van het bestaande. Juist eigentijdse vertalingen van historische voorbeelden zorgen ervoor dat een bouwkundige traditie zich almaar verder ontwikkelt en levend blijft.

Een dorp bestaat niet alleen uit vrijstaande huisjes op grote kavels. Een dorp bevat ook bedrijven met bijvoorbeeld grote loodsen om machines te stallen en sociale woningbouw in rijwoningen. En ook in dorpen is behoefte aan woon-zorgcombinaties die vaak als appartementen zonder tuin worden gebouwd.

Nieuwbouwplannen die een fors gebouw nodig hebben, staan vaak op gespannen voet met dorps kenmerken zoals kleinschaligheid en variatie. Toch zijn er voldoende mogelijkheden om dergelijke bouwprogramma's op een meer dorps wijze in te vullen.

> Een vrijstaand huis met een kap is het meest voorkomende woningtype in de Apeldoornse dorpen en kent honderden variaties in materialen en kleurstellingen.

> Omvorming van schuren en gebouwen voor een nieuwe functie is niet alleen duurzaam maar geeft ook een gevoel van historische continuïteit. Dit kan ook als inspiratie dienen voor verbouwingen waarbij ook het nieuwe beeld nog verwijst naar het soort bebouwing dat al eeuwen in de omgeving voorkomt.

‘Eigentijdse vertalingen van historische voorbeelden houden de bouwkundige traditie levend’

> Ook eigentijdse architectuur kan goed in een dorp passen en toch een heel eigen gezicht hebben. Veel nieuwe gebouwen zijn bewust sterk afwijkend en hebben geen enkele verwijzing naar de dorps omgeving.

> Zolang doorgebouwd wordt op hetzelfde woningtype gaat oud en nieuw prima samen terwijl een woning met gebiedsvreemde architectuur opeens als afwijkend opvalt.

> Grotere gebouwen neerzetten gaat goed zolang er voldoende ruimte omheen is. Als die ruimte ontbreekt staat het dorpspeil onder druk.

foto Christian Richters

> Grote gebouwen horen ook bij een dorp. Ze zijn soms zelfs iconen en zolang er voldoende (groene) ruimte omheen is, zijn ook grote gebouwen vaak goed in te passen.

> Nieuwe, ruimtevragende functies hoeven niet per definitie tot één grote hal te leiden. Door ze op te delen in kleinere eenheden met elk een eigen dakvorm passen ze beter in het kleinschalige dorpsbeeld.

> Sociale woningbouw kan ingepast worden met stedelijke oplossingen met een hoge woningdichtheid.....maar het is dorpser om te zoeken naar betaalbare varianten die refereren aan het bouwvolume of de architectuur van boerderijen.

> Rijtjeswoningen met kleine tuinen geven vaak een forse parkeerdruk op de openbare ruimte en zetten daarmee het dorps beeld onder druk. Hagen zijn dan bijvoorbeeld een goed middel om grote vlakken verharding te voorkomen.

'Grote maten tussen al die kleine huisjes zijn af en toe bijzonder prettig zolang ze maar voldoende ruimte om zich heen hebben'

> Zorg ervoor dat in kleinschalige dorpskernen de gebouwen aan de straatzijde klein blijven en concentreer grotere loodsen achter op de kavel.

➤ De agrarische schuurvorm die zo eigen is aan het landschap kan inspiratie leveren voor nieuwe grote gebouwen met andere functies.

> Of inspiratie geven voor een nieuwe vertaling van een oud principe zoals lage goothoogtes maar wel een uitgesproken gebouwvorm.

> Een aangekleed groen beeld

Veel nieuwbouwwijken maar ook kavels met nieuwe woningen komen nogal kaal over. De huizen lijken nog niet 'geworteld' in hun omgeving. Wat (nog) ontbreekt is een tegenwicht van het bouwvolume: volwassen bomen, grote hagen of een achtergrond van groot groen. Soms is dat een kwestie van tijd omdat groen in de tuinen en de openbare ruimte moet kunnen groeien. Soms komt het niet goed omdat kavels te klein zijn voor echte groenelementen zoals (grote) bomen.

Bij het zoeken naar een geschikte plek voor woningen is het dan ook handig als het landschap zelf al die 'kapstokjes' voor een groene aankleding aanreikt. Gebouwen in een bosrijke omgeving zijn vaak makkelijker inpasbaar dan gebouwen op een open akker. Het volwassen bos vormt dan een groot groen decor waar de bebouwing zich alleen maar in hoeft te voegen. Een open akker moet nog volledig 'aangekleed' worden. Bomen hebben tijd nodig om te groeien. Het duurt jaren voordat een gebied zich heeft gesetteld in het dorpse beeld.

Of een aangekleed groen beeld dorps is, wordt ook bepaald door het type groen dat gebruikt wordt. Bolboompjes zijn mooi maar hebben voor het 'aankleden' minder effect dan een grote eikenboom. Coniferenhagen groeien snel maar blijven een vreemde eend in de bijt. Je verwacht ze eerder in een nieuwbouwwijk in de stad dan in een historisch gegroeid landschap met inheemse beplanting.

> Bomen en hagen kleden een kavel aan en zorgen ervoor dat een woning ergens aan 'vast' zit. ..

> De manier van aankleden met groen is vaak heel gebiedsspecifiek. In Wenum schermen hagen de huizen en tuinen af van de omgeving terwijl in Uddel keurige en uitbundige bloementuinen de huizen in een etalage aan de straat zetten.

> Volwassen bosranden of houtsingels vormen een mooi groen decor waar een woning zich in kan nestelen. Als beplanting (nog) ontbreekt lijkt een huis kaal en naakt in de ruimte te staan.

> Als de omgeving geen groene kapstok biedt, moet je zelf een groene aankleding maken. Een voldoende grote kavel is dan een eerste vereiste want van een te kleine kavel is niet meer te maken dan een strookje groen langs de gevel.

‘Een groene aankleding zorgt voor worteling van nieuwbouw in zijn omgeving’

> Een bescheiden dorpseigen (bouw)stijl

Zowel in het landschap als in een dorp voegt de bebouwing zich bescheiden naar zijn omgeving in plaats van dat hij zijn plek als individu opeist. Dat vraagt een zorgvuldige en bescheiden opstelling ofwel aandacht voor het effect wat iets nieuws kan hebben op de omgeving. Bescheidenheid betekent wel iets anders dan onuitgesprokenheid. Het gaat vooral om het centraal stellen van het geheel en niet van het individuele gebouw. Een gebouw mag dan zeker een eigen identiteit hebben zolang het maar onderdeel blijft uitmaken van een 'familie'.

Veel dorpen kennen vanuit hun historie een eigen traditie in bouwstijl, kleurstelling, detaillering of materiaalgebruik. Vroeger was het bouwen in deze traditie vanzelfsprekend. Andere materialen waren niet voorhanden, de timmerman bouwde altijd in dezelfde stijl of er was simpelweg geen behoefte om iets anders te doen of om af te wijken van de norm. Juist in deze tradities wordt dan ook veel weerspiegeld van de dorpscultuur.

De eenheid in kleur, vorm en materiaalgebruik en het sobere karakter van de huizen in bijvoorbeeld Uddel zegt dan ook iets over de sterk collectieve dorpscultuur, waar geen behoefte of ruimte was om het individuele experiment op te zoeken in afwijkende types of kleurstellingen. De expressieve individualistische villa's van Hoog Soeren zeggen precies zo veel over de rijke burgers van buiten die hier hun eigen individuele droom lieten bouwen.

Om dorps te bouwen is het goed om te onderzoeken hoe dergelijke tradities voor de toekomst kunnen worden doorvertaald. Juist dat soort eigen(aardig)heden geven kleur en smaak aan een dorp en zorgen ervoor dat de eigenheid ten opzichte van de andere dorpen voelbaar blijft. Die eigen kleuren en smaken van de dorpen zijn uitgewerkt per dorp in het hoofdstuk dorpsrecepten.

> Een typisch 'Apeldoorns huuske'.

‘Een gebouw mag zeker een eigen identiteit hebben zolang het maar onderdeel blijft uitmaken van een ‘familie’”

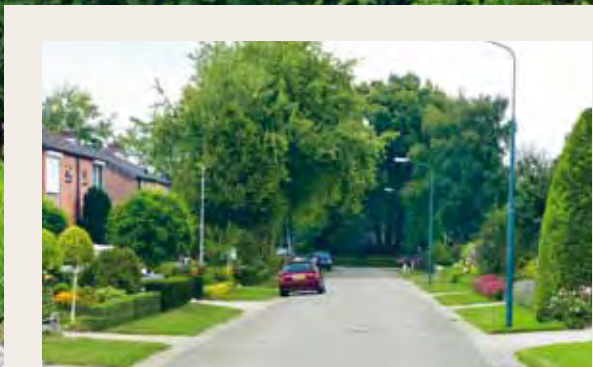
> In veel dorpen is elk huis net anders maar voegt het zich prima in het grotere geheel. Terwijl elke woning toch duidelijk als individueel object herkenbaar blijft.

> Dit appartementencomplex steekt zowel in omvang, hoogte en architectuur bewust af tegen zijn dorpse omgeving. De nieuwe schuur is naadloos en bescheiden ingepast.

> Een huis hoeft niet altijd groen met wit geschilderd te zijn om in de omgeving te passen maar expliciete kleuren komen eerder vervreemdend dan dorpseigen over.

> Geen 'stadse fratsen' in de openbare ruimte

Een dorps karakter wordt niet alleen gedragen door de kavels en gebouwen maar ook door de inrichting van de openbare ruimte. Veel openbare ruimte in de dorpen van Apeldoorn kent nog een aangename landelijkheid. Wegen zijn van asfalt met grind of grasbermen erlangs. Trottoirs, afgebakende parkeervakken en andere stadse oplossingen ontbreken en de paar openbare groene plekken die er zijn bestaan uit resthoeken met gras en bomen.

In veel uitbreidingswijken zie je ook in de dorpen standaard oplossingen van rechte wegen, tegeltrottoirs, formele bomenrijen en pleintjes. Los van de kwaliteit zijn het plekken die al snel niet meer specifiek bij de plek horen maar overal kunnen liggen.

Tot slot verdient ook de overgang tussen de privé-kavel en de openbare ruimte aandacht in het ontwerp. Van oudsher bestaat de erfafscheiding in dorpen niet uit hoge schuttingen om het private af te schermen van

de omgeving. Waar mogelijk bleven erfafscheidingen beperkt tot een kleinschalige markering van het 'mein en dein'.

Tegenwoordig hebben mensen vaak meer behoefte aan privacy en dus afscheiding. Het is daarom belangrijk hierin te voorzien op een manier die toch goed aansluit bij dorpse karaktertrekken. Zo zijn hagen over algemeen meer dorpseigen dan houten schuttingen of stenen muren. Door hier vooraf over na te denken is te voorkomen dat een mooi dorps gebouwd plan uiteindelijk alsnog veranderd in een stads beeld met de overbekende en anonieme 'gammaschuttingen'.

> Een beetje ruige grasbermen zijn dorps-erf dan strakgemaakte grasveldjes tussen inritten.

> Een asfaltweg kan een zachte overgang hebben naar de berm op plekken waar weg en landschap natuurlijk in elkaar overlopen.. Weg en berm kunnen van elkaar gescheiden worden door een strakke goot in een contrasterende kleur.

Dorpse openbare ruimtes komen vanzelfsprekend over. Afwijkende design-oplossingen vallen dan snel uit de toon.

> Dorpse wegen zijn bij voorkeur niet te veel ingedeeld en strak afgebakend. Dit in tegenstelling tot stedelijk ogende wegprofielen met een vaste breedte en een formele opzet.

> Dorpse, smalle wegen zonder bermen kunnen alleen bestaan als de verkeersdruk laag is. Bij drukke wegen moeten de verschillende verkeersstromen worden gereguleerd. Hierdoor wordt het straatbeeld formeler dan je in een dorp zou willen.

> Formele plekken zoals parken en pleintjes komen weinig voor in dorpen. Als ze er zijn worden ze vaak eenvoudig ingericht met gras en bomen en vormen ze de centrale dorpsruimte die het gevoelsmatige 'dorpshart' markeert.

> Informele parkeerplaatsen zonder een strakke afbakening of parkeren op straat dragen bij aan een dorps beeld terwijl parkeervakken in 'havens' een echt stadse oplossing is die je in een dorp niet verwacht.

> In dorpen zijn veel erfafscheidingen nog 'zacht' van karakter en niet bedoeld om de wereld buiten te sluiten. Bij veel nieuwbouw op kleine kavels zie je dat bewoners zich van de omgeving afzonderen met schuttingen en coniferenhagen.

'Veel openbare ruimtes in de dorpen van Apeldoorn kennen nog een aangename landelijkheid'

> Bestrating in grijs- en zwarttinten gaat op in de omgeving terwijl expliciete kleuren een plek eerder vervreemden van zijn omgeving dan het er in wortelen.

INTERMEZZO

> Dorpse dingen: het kruidenrekje van de kok

Een kookboek is voor een kok niet meer dan de basis. Een naslagwerk waar je op terug kan vallen en waar de standaard ingrediënten in benoemd zijn. Maar een goede kok geeft elk gerecht met zijn eigen trucjes, geheime ingrediënten en toegevoegde kruiden een 'twist' waardoor hetzelfde gerecht door twee verschillende personen bereid nooit precies hetzelfde smaakt.

Ook in dorpen zie je dat terug. De manier waarop huizen zijn geordend, straten zijn aangelegd en groen is ingeplant is meestal terug te leiden tot herkenbare basisrecepten. Maar tegelijkertijd is geen huis en

tuin hetzelfde. Mensen voegen zelfgekozen kleuren op kozijnen toe. Maken een voortuin gebaseerd op hun eigen smaak. En bouwen schuurtjes, afdakjes, muurtjes en graven vijvers uit al naar gelang ze dat willen. Het zijn juist die hyperindividuele toevoegingen die in geen recept te vangen zijn maar die wel bepalen hoe het gerecht smaakt. Al die 'dorpse dingen' kun je dan ook vergelijken met het kruidenrekje van de kok om het gerecht op smaak te brengen en af te stemmen op de eigen voorkeuren.

Wandelend door de dorpen zie je daar heel verschillende voorbeelden van terug. Vaak zeer

geslaagd en precies op smaak gebracht met de juiste extra's. Al die persoonlijke 'dorpse dingen' die toegevoegd worden aan het basisrecept maken zo uiteindelijk het verschil tussen de gegarandeerde maar voorspelbare smaak van fastfood of de verrassing van een uniek bereid gerecht. Het is aan u als kok om te kiezen wat u ons voorschotel.

3

Uddel / Radio Kootwijk / Hoog Soeren / Hoenderloo /
Wenum-Wiesel / Beemte / Beekbergen / Lieren / Oosterhuizen /
Loenen / Zilven / Veldhuizen / Klarenbeek

dorps recepten

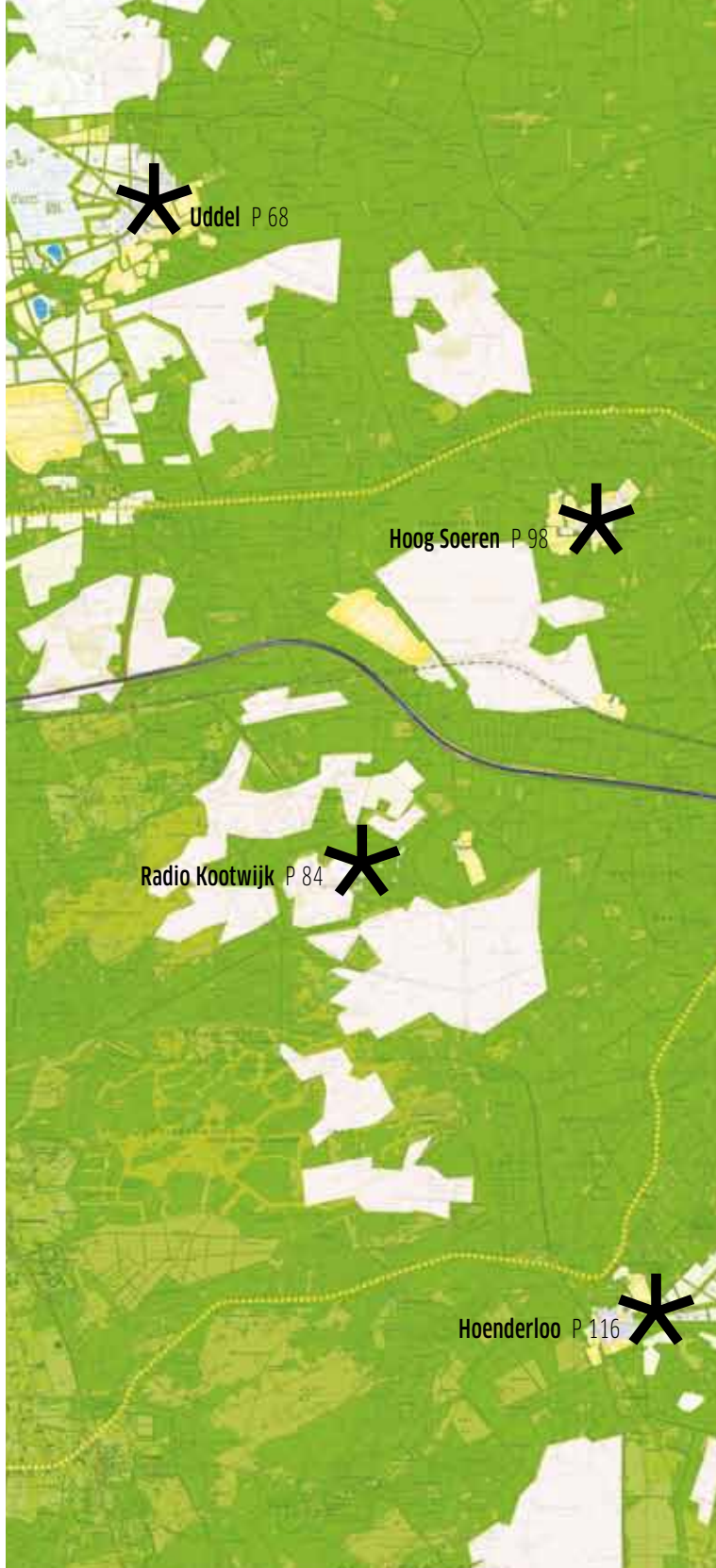
Dorps alleen is niet genoeg

De ambitie van de dorpen gaat verder dan het versterken van algemene dorps kenmerken. Om alsnog stampotdorpen – alle dorpen lijken op elkaar – te voorkomen, zijn juist de eigenaardigheden van elk dorp belangrijk. Waarom bestaan veel dorpen uit rijtjes kleine huizen maar sommige dorpen juist uit clusters grote gebouwen? Waarom is het ene dorp wel gegroeid en het andere niet? En waarom is het ene dorp veel groener en luchtiger dan het andere?

Om antwoord te kunnen geven is voor elk dorp het unieke van de ruimtelijke opzet, de architectuur en de openbare ruimte beschreven. Door deze dorps eigen ingrediënten te gebruiken ontstaan er gerechten die typisch zijn voor de dorpen. Ze worden echt Lierens, typisch Uddels of specifiek Loenens.

Het unieke zit meestal in kleine, alledaagse elementen. Als je in Hoog Soeren rondwandelt, kan het je bijvoorbeeld opvallen dat er aan veel voorgevels een gewei hangt. Dat is natuurlijk geen welstandseis; het is kennelijk iets wat in dat dorp gebruikelijk is. Het is een detail dat veel vertelt over Hoog Soeren en zijn ligging midden in de wildrijke bossen van de Veluwe. Uddel herken je, meer dan andere dorpen, aan de huizen met eenzelfde soort opzet en kleurstelling. Ook dat is nooit wettelijk bepaald, maar zegt veel over de bewoners die zich bewust of onbewust conformeren aan een lokale bouwstijl. Dat soort subtiliteiten maken elk dorp uniek. Het is waardevol om daar bewust van te zijn en bij ontwikkelingen daarnaar te handelen.

***** Uddel P 68

Hoog Soeren P 98 *****

Radio Kootwijk P 84 *****

Hoenderloo P 116 *****

> De dorpen van Apeldoorn
geprojecteerd op de visiekaart
van het Groot Apeldoorns
landschapskookboek.

Wenum-Wiesel P 132

Beemte P 146

Beekbergen P 162

Lieren P 182

Oosterhuizen P 200

Klarenbeek P 258

Veldhuizen P 244

Loenen P 216

Zilven P 232

* In Uddel is een huis nog zoals een kind het zou tekenen: een bouwlaag met daarop een kap in een eenvoudige vorm zonder uitbouwen of verdraaiingen

Uddel

> Ontstaansgeschiedenis

Eeuwenlang was Uddel een geïsoleerde agrarische enclave. Het dorp vormde het hart van een uitgestrekt gebied met kampen, weidegronden, heide, bos, beken en vennen. Pas na de ontginning van de noordwestelijk gelegen natte heidegronden in de negentiende en vroeg twintigste eeuw groeide het dorp geleidelijk uit tot de huidige kern. De aanwezige oude heidepaden werden als ontginningsassen opgepakt. Hierlangs ontstond een steeds verdichter patroon van particulier ontwikkelde lintbebouwing met een kern rondom het kruispunt van de Elspeterweg/Aardhuisweg. Na de Tweede Wereldoorlog groeide Uddel fors uit. Naast particuliere uitbreidingen binnen de lintstructuur kwam er ook een aantal planmatige uitbreidingen. Ten noorden van de Elspeterweg waren dit vooral rijwoningen langs bestaande wegen. Ten zuiden van deze weg kwamen meer in zichzelf gekeerde wijkjes, waarvan de Zandsteeg het meest recente voorbeeld is.

De landbouwspecialisatie, mechanisatie en schaalvergroting hebben veel invloed gehad op Uddel. In en rond het dorp ontstond veel aan landbouw gerelateerde bedrijvigheid: loonwerkbedrijven, veevoederproducenten en slachterijen. De huidige grote bedrijven en de intensieve veeteelt met grote schuren bepalen zowel in als rondom het dorp het beeld van Uddel als modern landbouwdorp.

> Het hart van Uddel is sinds mensenheugenis de 'viersprong'. Tot begin twintigste eeuw een lieflijk geheel van zandpaden.

> Uddel rond 1900: een agrarische enclave midden op de woeste gronden van de Veluwe.

> Uddel nu: een sterk verdichte lintstructuur dat uitwaaiert in het landschap.

> Ruimtelijke ingrediënten

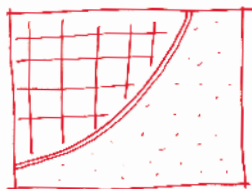
Een verdichte structuur op de overgang van twee landschapstypes

Binnen het dorp is een opvallend verschil zichtbaar tussen het noordwestelijke deel (ten noorden van de Elspeterweg) en het zuidoostelijke deel. Dit komt omdat het dorp precies op de overgang ligt van twee landschapstypen: het oude kampenlandschap in het zuidoosten en het jongere heideontginningslandschap in het noordwesten.

Het kampenlandschap – en daarmee de zuidoostelijke dorpsrand – is ouder en rijk aan reliëf. Wegen zijn daardoor vaak niet recht maar gebogen en lopen met de hoogtelijnen mee of kronkelen ertegen op. Zowel op de oude paden als in de nieuwere uitbreidingswijkjes zie je dit terug in het wegenpatroon met korte, lichtgebogen wegen.

Het heideontginningslandschap aan de noordwestzijde is jonger en strakker van opzet. De heidegronden zijn op een planmatige manier ontgonnen waarbij de oude, lange paden over de heide in de loop van de tijd zijn verhard tot ontsluitingswegen. Dit gebied heeft dan ook een kruisend patroon van rechte wegen. Doordat ze elkaar overlappen ontstaan er op de snijpunten overhoeken die altijd onbebouwd zijn gebleven. Deze typisch Uddelse ‘driehoekjes’ zijn bijna de enige openbare ruimte in het dorp.

Zowel de rechte als de meer gebogen wegen zijn verkaveld met een herhaling van dezelfde lintbebouwing van individuele kavels met kleine huisjes. Alleen de naoorlogse nieuwbouw wijkt hiervan af, doordat hier vaak ‘stadse’ rijtjes zijn gebouwd op kleine kavels in plaats van losse huizen op grote kavels.

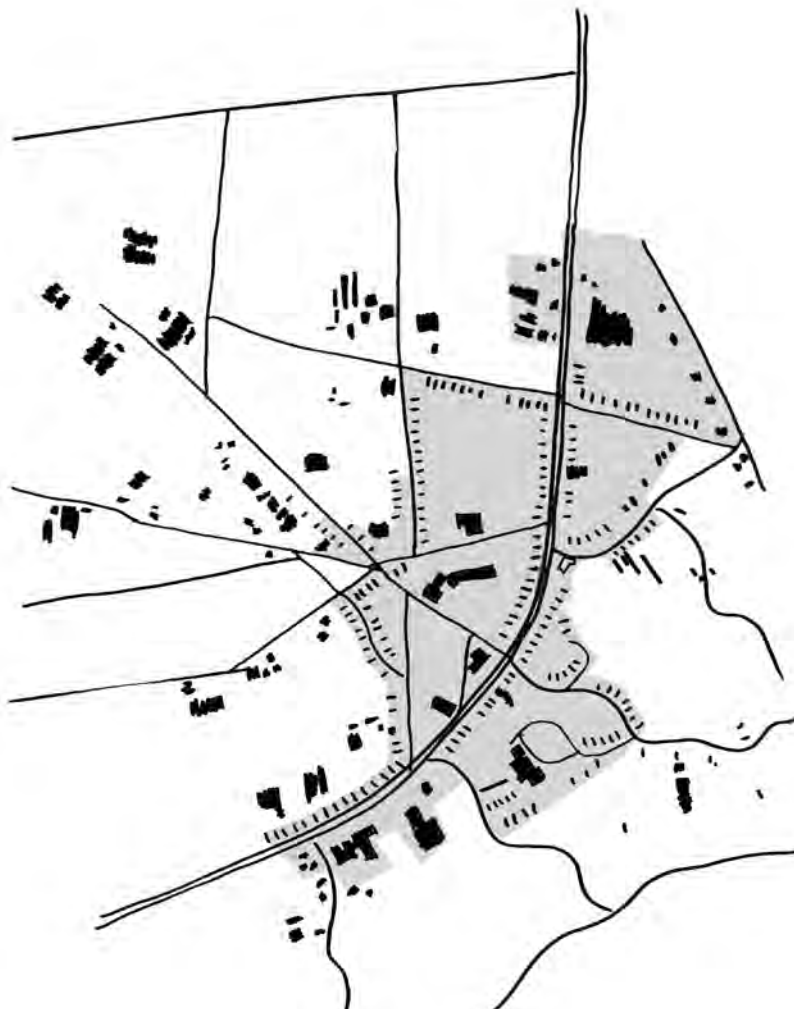
★ Bouw voort op de verschillen in de twee landschappen rond Uddel: het kampen- en heideontginningslandschap

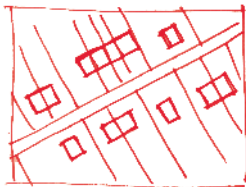
★ Maak ten zuiden van de Elspeterweg gebogen straten die aansluiten op het historische patroon van het kampenlandschap

★ Maak in het noordelijk deel van Uddel juist rechte wegen die doorlopen in het rationelere jonge ontginningslandschap

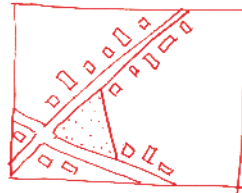
> Uddel is opgebouwd uit een kruisend patroon van oude landwegen. Die zijn als kapstok gebruikt voor verdichting van de lintbebouwing. Op het kruispunt midden in het dorp ontstond de kern.

★ Bouw geen twee keer hetzelfde type woning naast of tegenover elkaar

★ Laat rooilijnen verspringen

★ Laat plekken op hoeken en kruisingen open zodat het dorp luchtig en groen blijft

★ Zorg voor zicht op het landschap dat buiten het dorp ligt

Een bouwtraditie van eenvoud en bescheidenheid

In Uddel is een huis nog een huis zoals een kind het zou tekenen: één bouwlaag met daarop een kap, een eenvoudige vorm zonder uitbouwen of verdraaiingen. Dat kan een enorme saaiheid opleveren, maar juist in Uddel is te zien hoe met allerlei variaties in richting, kleurstelling, positie op de kavel en positionering van bijgebouwen er toch een fraai dorps en eigen beeld kan ontstaan.

Variatie in richtingen van de kap

In het buitengebied en langs de oude historische linten zoals de Aardhuisweg is de plaatsing van de woningen vaak gekoppeld aan de kavelrichting en niet georiënteerd op de weg. In de wat grotere wijkjes zijn vaak meerdere woningen op gelijke wijze georiënteerd op de weg, waardoor er lange eenduidige gevelwanden ontstaan die eerder stedelijk dan dorps aandoen. Op de plekken waar op kleinere schaal woningen zijn toegevoegd zie je meer variatie. Sommige woningen staan met de kop naar de weg, terwijl andere met hun kap er parallel aan staan.

★ Maak een Uddels huisje: één laag met kap

★ Hou het eenvoudig: vermijd opsmuk of uitgesproken dorpsvreemde elementen

★ Oriënteer woningen op het bebouwingslint, zodat ze met het gezicht naar de straat toe staan

★ Varieer de kaprichting langs het bebouwingslint

> Typisch Uddels architectuurbeeld: eenvoudige basisvormen maar met een individuele expressie door verschillen in baksteenkleur, detaillering en oriëntatie.

> Bijgebouwen staan in Uddel los van het huis en hebben altijd een schuin kapje.

Variatie in baksteenkleur

In Uddel zijn alle huizen van baksteen, maar elk huis heeft wel zijn eigen baksteentint. Door de kleurverschillen zie je als je door een straat kijkt toch een dorps beeld van individuele huizen met een eigen gezicht. Maar omdat de huizen allemaal lichtbruin tot lichtrood zijn, is er geen sprake van grote kleurcontrasten maar van een bescheiden variatie in tinten.

Bijgebouwen met kappen

Opvallend is dat in Uddel elk gebouw – van kerk tot woning en van schuur tot kippenhok – een kapje heeft. Dit geeft op zich al een sterk dorps beeld. Doordat de bijgebouwen vaak ook een andere kaprichting hebben dan het hoofdgebouwen, versterken ze nog eens extra de variatie, wat weer bijdraagt aan het dorpse karakter.

★ Maak eenvoudige kapvormen

★ Bouw met baksteen en sluit aan op de bescheiden Uddelse kleurstellingen, waarbij elk huis een eigen tint heeft

★ Zet bijgebouwen los van de hoofdwooning, geef ze een kap en varieer in de positie en oriëntatie

Stadse invloeden

Aan de huizen die de afgelopen jaren in Uddel zijn gebouwd, zie je de neiging om de dorpse soberheid en bescheidenheid los te laten. Sommige nieuwe gebouwen krijgen glimmende dakpannen en glinsterend metselwerk in kleurstellingen die afwijken van het gebruikelijke kleurengamma. Het resultaat heeft dan iets dubbelzinnigs. De vorm draagt wel uit dat het gebouw hoort bij de bescheiden dorpse structuur, maar de gebruikte kleuren en materialen suggereren dat het gebouw eigenlijk iets heel bijzonders is. Juist bij deze plekken wringt de schoen.

Voor Uddel is belangrijk om te zoeken naar bouwoplossingen die voldoen aan de behoefte naar uitgesprokener woningen en tegelijkertijd ervoor zorgen dat het sobere Uddelse karakter voelbaar blijft. Dit vraagt met name in de architectuur een zekere terughoudendheid in materiaalgebruik. Het dorp zelf biedt immers een bijna onuitputtelijke bron van inspiratie door de historische nuances in bouwstijlen.

Voortuinen versieren het huis

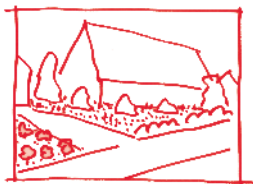
Een voortuin in Uddel is vaak een bloemrijk, netjes ingericht en keurig onderhouden lapje grond. De voortuin is er niet om je huis af te scherm van de omgeving, zoals bijvoorbeeld in Hoog Soeren, maar om het huis te versieren. Daar waar de woningen vaak sober zijn in hun vorm, materiaalgebruik en detailleringen, zijn de tuinen rijk aan kleur, vormsnoei en beplanting. De voortuin is daarmee het uithangbord, de deurmat en de etalage van het huis ineens. Een Uddelse voortuin is dan ook vaak groen en vrij open ingericht zonder hoge hagen of bomen. Dergelijke beplanting staat eerder tussen of achter de woningen.

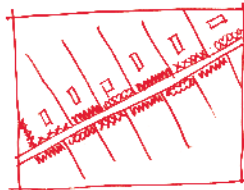
> Zorgvuldig ontworpen woningen die echter los staan van de Uddelse bouwtraditie van één laag met kap.

> Uddels trots: de voortuin als etalage van de woning.

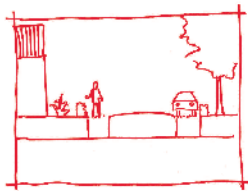
★ Maak voortuinen met voldoende diepte

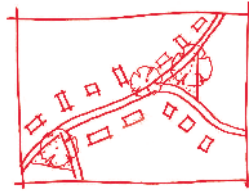
★ Zorg voor gevarieerde groene erfafscheidingen in de vorm van lage (vormsnoei) hagen

> Het groene karakter van het dorp wordt gedragen door de grote bomen op overhoeken van kavels, in tuinen of bij kleine kruisingen.

★ Maak wegen zonder stoepen maar met brede gecombineerde loop- en parkeerstroken

★ Plant waar het kan bomen op overhoeken en rond kruisingen van wegen

★ Vergroot het netwerk van grindbermen

Openbare ruimte met dorps karakter

Veel straten in Uddel hebben nog een dorps beeld. Dit komt naast de dorpse karaktertrekken van de bebouwing en ook door de inrichting van de openbare ruimte. Alle wegen in het dorp zijn verhard, maar stadse oplossingen als trottoirs met tegelpaden ontbreken nog op veel plekken. De relatief smalle asfaltwegen hebben vaak grindbermen, die door hun losse, zachte uitstraling sterk bijdragen aan een dorps en Uddels beeld. Langs de Elspeterweg/Garderenseweg is te zien wat er gebeurt als weggebruikers door de verkeersdruk van elkaar gescheiden worden. Door de brede asfaltweg met fietspaden en trottoirs is de kleinschaligheid en ontspannenheid van een dorpsstraat verloren gegaan en verworpen tot een grote verkeersader.

Grote solitaire bomen op kavels houden het landschap voelbaar

Door de sterke verdichting van het dorp de afgelopen vijftig jaar is veel groen uit het dorp verdwenen. Het omliggende landschap is daardoor steeds minder goed voelbaar tot in het hart van het dorp. De grote solitaire bomen die in veel achtertuinen staan, vangen dit gemis aan lucht en groen in het dorp deels op. Ze suggereren ruimte en een landschap dat er in eigenlijk niet meer is.

Buiten de solitaire bomen op de kavels vind je in de openbare ruimte nauwelijks bomen. Vroeger stond alleen langs de provinciale weg laanbeplanting. Deze is vrijwel geheel verdwenen. De overige wegen waren en zijn onbeplant, met uitzondering van de typisch Uddelse overhoeken bij kruisende wegen waar vaak wel een groepje bomen staat.

HALLO
BANDOEI
1928
28-2

✳ Dorp en zendcomplex zijn diep verstoppt in de Veluwe bossen. De weg vormt de verbindende schakel tussen de losse objecten en de buitenwereld

Radio Kootwijk

> Ontstaansgeschiedenis

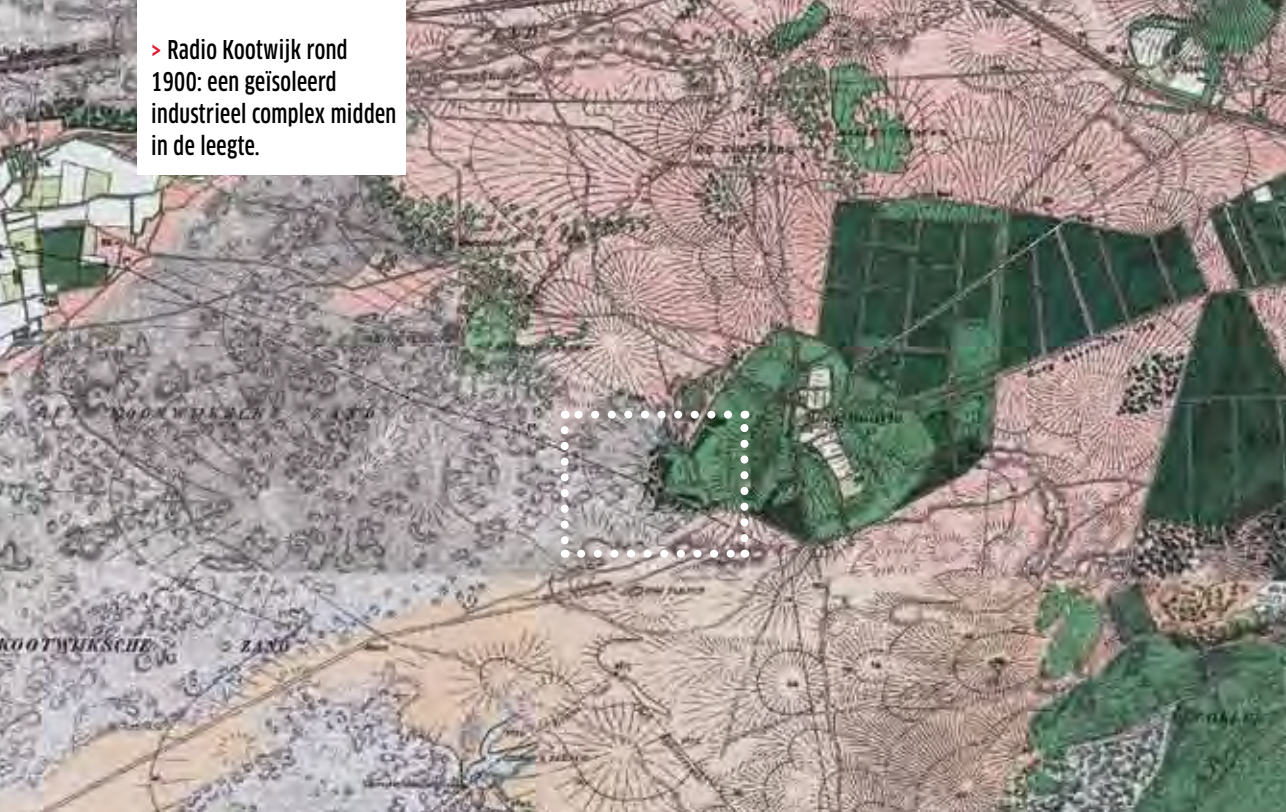
Radio Kootwijk neemt een bijzondere positie in tussen de Apeldoornse dorpen. Dit dorp is niet geleidelijk ontstaan, maar in de jaren twintig van de vorige eeuw in één keer gebouwd voor de werknemers van het langegolfzendstation Radio Kootwijk. Voor die tijd was hier alleen woest heidegrond, bos en de historische agrarische enclave Hoog Buurlo. Om het zendstation te kunnen bouwen werd naast een eigen werkspoor de Radioweg en de Turfbergweg aangelegd. Aan de eindpunten lagen de zendstations (gebouwen A, C, D en E) en de daarbij behorende technische bijgebouwen. Op het punt waar beide wegen samenkomen (de driehoek) kwamen kleine clusters, rijwoningen, twee-onder-één-kappers en ook villa's voor de werknemers van het zendstation.

Het dorpsdeel van Radio Kootwijk is sinds de bouw niet echt veranderd. Veel woningen zijn wel uitgebouwd of hebben bijgebouwen gekregen, maar de opzet van het dorp en de verdeling van woningen is nog hetzelfde. Het complex Radio Kootwijk inclusief het dorpsdeel valt onder rijksbescherming. Het is een beschermd dorpsgezicht.

> Woningen voor werknemers van het zendcomplex midden in de eindeloze Veluwe. Hier het directie/ingenieursgebouw.

> Radio Kootwijk rond 1900: een geïsoleerd industrieel complex midden in de leegte.

> Radio Kootwijk nu: een beschermd dorpsgezicht dat nauwelijks is veranderd in honderd jaar.

> Ruimtelijke ingrediënten

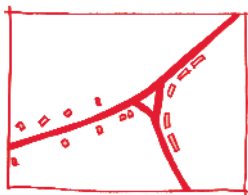
Wonen zonder overburen

Het dorp Radio Kootwijk is niet meer dan een verzameling woningen langs de Radioweg en de Turfbergweg. Bijzonder is de historische en ruimtelijke koppeling met het zendcomplex Radio Kootwijk en de ligging diep in de Veluwe bossen.

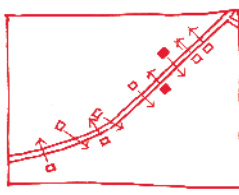
Radio Kootwijk heeft drie type woningen. Ze zijn gebundeld in los van elkaar liggende clusters. Bijzonder is dat geen enkele woning direct aan de overzijde van de weg een 'overbuurman' heeft. Dit maakt dat overal het omliggende bos voelbaar is.

De eenvoudige rijwoningen en de twee woonblokjes van twee-onder-een-kappers liggen rondom de centraal gelegen driehoek. De blokken hebben een grote eenduidigheid in rooilijn, volumeopbouw en kavelgrootte. De detaillering is per blok wel verschillend.

De villa's liggen op grote kavels op open plekken in de bosrand. Doordat de villa's wat verder van de weg af liggen, zijn ze maar gedeeltelijk zichtbaar. De villa's zijn ontworpen door de architect die ook het hoofdgebouw en de watertoren heeft ontworpen; J.M. Luthmann. Opvallend is wel dat de villa's een geheel eigen traditionele baksteenarchitectuur hebben. Deze wijkt af van de vernieuwende stijl die de architect heeft toegepast voor onder andere het zendgebouw.

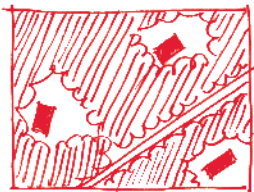
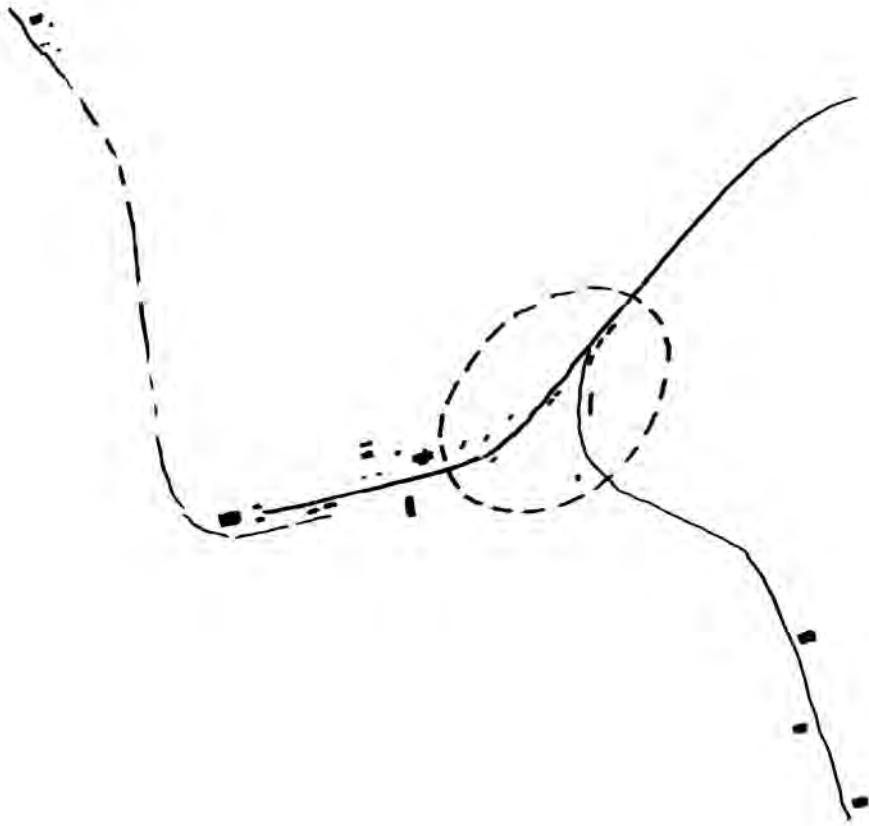
★ Bouw voort op de bestaande structuur: rijtjes bij rijtjes, villa's bij villa's

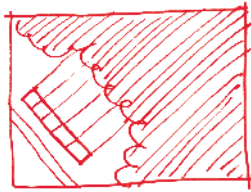
★ Bouw niet tegenover elkaar maar in een verspringend patroon

★ Maak eigentijdse vertalingen van oorspronkelijke woningen, zodat het verschil tussen oud en nieuw herkenbaar is

★ Zorg ervoor dat de villa's aan alle zijden met bos omringd zijn

★ Behoud de zachte overgangen naar het omliggende bos en maak geen harde of formele erfafscheidingen

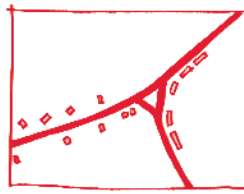
> De woningen van Radio Kootwijk zijn onlosmakelijk verbonden met het voormalige zendcomplex Radio Kootwijk. De wegen en het voormalige spoor verbinden de losse gebouwen met elkaar tot een kralen snoer.

Deel van een groter geheel

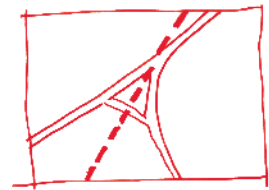
Het feit dat het dorp deel uitmaakt van het zendcomplex Radio Kootwijk, maakt het dorp bijzonder maar ook kwetsbaar. De ruimtelijke samenhang is zowel binnen het dorpsdeel als met het totale complex nog sterk aanwezig, maar staat onder druk door allerlei op zichzelf kleine aanpassingen aan de woningen, tuininrichtingen en openbare ruimte.

De openbare ruimte van de wegen, wegbermen, taluds en ondersteunende elementen zoals verlichting en meubilair zijn essentieel in de beleving van de samenhang. Juist de openbare ruimte is zeer sober, wat aansluit op het bedrijfsmatige karakter van het complex.

De driehoek vormt als brinkachtige ruimte het hart van het dorp. Van oudsher is dit de plek waar bijzondere elementen in de openbare ruimte zijn geclusterd, die de verbondenheid van dorp en Radio Kootwijk benadrukken. De plek is kwetsbaar voor verstoring met nieuwe elementen zoals containers of verkeersborden. Er zijn al allerlei aanpassingen voor de verkeersveiligheid doorgevoerd, zonder dat daarbij aandacht besteed is aan het effect op de totale ruimtelijke en cultuurhistorische opzet van het gebied.

★ Zorg ervoor dat de openbare ruimte van de wegen eenduidig en robuust is zodat er samenhang ontstaat

★ Hanteer de oorspronkelijke symmetrieas van de driehoek als leidend ruimtelijk principe

> De rijtjeswoningen zijn sober en eenduidig.

> De villa's zijn expressief en vormen open plekken in het bos.

> De openbare ruimte verbindt alle, vaak verspreidliggende woningen van het dorp.

INTERVIEW

‘Als je op een bijzondere plek woont, is het belangrijk om het verhaal van die plek te kennen’

Bijna iedereen kent de markante PTT-gebouwen van Radio Kootwijk. Minder bekend is dat er vanaf het prille begin mensen in Radio Kootwijk hebben gewoond. Coby de Haan is geboren en getogen in het kleine dorp en vertelt over het pioniersverleden van haar familie. ‘Mijn vader werd in 1919 aangesteld als paardenverzorger. De paarden trokken de karren waarmee het zand werd afgevoerd om het terrein te egaliseren. In die tijd was de omgeving één grote, heuvelachtige vlakte. Mijn moeder zei altijd dat je de hele dag zand zat te eten. De eerste jaren was er geen weg, het bouwmaterial werd aangevoerd per smalspoor. Toen het zandstation eenmaal af was, werkten er 240 man en was er een goede busverbinding met Apeldoorn.

Werknemers en hun gezinnen kregen van de PTT een gratis busabonnement.’

Het zendstation bestond uit een rijzig hoofdgebouw in art deco-stijl en een aantal bijgebouwen, waaronder een wassertoren. Er was ook een hotel, dat het tehuis voor vrijgezelle ambtenaren werd genoemd. De ambtenaren die onmisbaar waren voor de bediening van de zendmast, woonden verplicht in Radio Kootwijk. ‘Mijn vader werkte later als verwarmingstechnicus. Daardoor was hij eigenlijk alleen ‘s winters onmisbaar. Hij stond dan om vier uur op om de gebouwen warm te stoken.’ De 37 woningen in het dorp waren tot 1998 eigendom van de PTT. Toen het bedrijf zich terugtrok werden ze te koop aangeboden aan de bewoners.

Coby de Haan
bewoonster Radio Kootwijk

Er woonden ruim vijftig kinderen in het dorp. Met damesgolfclub De Poedel organiseerde Coby activiteiten voor hen.

'Iedereen deed mee, dat is prachtig. Bij het voetbaltoernooi was de jongste deelnemer vier en de oudste tachtig. En het ging er fanatiek aan toe! Na afloop aten we met zijn allen in een tent die we van de landmacht hadden geleend. Dat is het leuke van wonen op zo'n afgelegen plek. Je bent erg op elkaar aangewezen. Familie woonde ver weg, in Zeeland of Groningen. Wij spraken keurig Nederlands, omdat we elkaar anders niet

konden verstaan. Daar werd wel eens raar tegenaan gekeken door mensen uit de streek.'

Tegenwoordig wonen er nog maar drie kinderen in het dorp en de busverbinding is opgeheven. In 2010 werden het zendstation en het dorp beschermd dorpsgezicht. Sinds kort is Staatsbosbeheer eigenaar van de grond en de monumentale gebouwen. 'Staatsbosbeheer is hard bezig om alles te restaureren. Ze wil de gebouwen en het terrein behouden en er nieuwe, passende functies aan geven', vertelt Coby goedkeurend. Het

tehuis voor vrijgezelle ambtenaren, dat in 2006 is afgebrand, wordt weer opgebouwd en blijft een hotel. Om inkomsten te genereren bouwt Staatsbosbeheer appartementen op de locatie van een afgebrand bijgebouw. Over het plan om nieuwe villa's tussen de bestaande te bouwen was Coby minder te spreken. 'Maar dat gaat gelukkig niet door!'

Staatsbosbeheer stelt voor om de auto's van zowel bezoekers als bewoners te concentreren op twee grote parkeerplaatsen, zodat de straten van het dorp niet

‘Vroeger was de PTT de verbindende schakel, nu is dat de natuur’

zo vol staan. Bewoners kunnen nog wel een of twee auto's kwijt op hun oprit. 'Hierover zijn de meningen verdeeld. Het belang van vrij uitzicht op het bos wordt afgewogen tegen de wens dat je bezoek voor de deur kan parkeren. Bovendien houd je dan beter zicht op de auto's. De criminaliteit in het bos is namelijk groot. Regelmatig worden auto's opengebroken of gestolen. Ik snap best dat wandelaars liever in het dorp parkeren dan bij het zendstation.'

Dertig jaar was Coby de Haan lid van de dorpsraad en ze volgt de ontwikkelingen in en rond het dorp nog altijd op de voet. Dat geldt eigenlijk voor alle bewoners. Momenteel buigt de dorpsraad zich over de inrichting van de berm en de omgang met het bos achter de woningen. Bewoners leggen daar stookhout neer en bouwden in het verleden schuurtjes zonder veel

acht te slaan op de harmonie van het geheel. Een ontwerper van Dienst Landelijk Gebied deed een voorstel om dit te verbeteren. 'Zij had een heggetje door het hele dorp getekend. Dat hadden we vroeger ook; een hekje en een heggetje, dat door de PTT werd geknipt. Best leuk. Maar de mensen willen nu een eigen hekje of heggetje.' Coby schrijft dit toe aan de nieuwe eigendomssituatie. 'De nieuwe bewoners voelen zich vrijer dan de voormalige huurders. Zij zijn hier niet vanwege de PTT. De PTT boezemde als werkgever gezag in. Ze bood een stramien en nam beslissingen voor je.'

Voorheen was de PTT de verbindende schakel, nu is dat de natuur. 'Bewoners zijn daarom alert op wat daarmee gebeurt. Toen het Kootwijkerpaadje op de nominatie stond om gesloopt te worden, kwam iedereen in het verweer. Dit paadje is

aangelegd in 1928 en maakt deel uit van de geschiedenis van het dorp. De komende tijd zijn we alert op de omgang met de beukenlaan. Als je op een bijzondere plek woont, is het belangrijk om het verhaal van die plek te kennen. Dat vergroot de betrokkenheid bij het dorp en geeft inzicht in de structuur. Mensen zetten zich er dan voor in Radio Kootwijk ook in de toekomst bijzonder te houden.'

* Niet de wegenstructuur maar het landschap is in Hoog Soeren bepalend voor de verkaveling en de oriëntatie van bebouwing

Hoog Soeren

> Ontstaansgeschiedenis

Hoog Soeren is één van de oudste woonplaatsen op de Veluwe. Dat komt omdat de vestigingsomstandigheden er gunstig waren. Het is hoog gelegen en er is water in de nabijheid. Het dorp werd al in 815 vermeld in een oorkonde.

Tot aan het eind van de negentiende eeuw was Hoog Soeren een kleine agrarische nederzetting. Het dorp bestond uit met hakhout omzoomde akkers en uitgestrekte heidevelden. Nadat de woeste gronden buiten gebruik raakten als weidegebied voor schapen, werd de omgeving eind negentiende eeuw bebost als onderdeel van Kroondomein Het Loo. De niet langer beheerde hakhoutsingels groeiden uit tot robuuste houtwallen. Het arcadische landschap van Hoog Soeren werd rond die tijd ontdekt als vakantiebestemming voor welgestelden en kunstenaars, waarvoor enkele hotels maar vooral veel villa's gebouwd werden. Deze ontwikkeling kwam met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog tot een einde. Na de oorlog is het dorp nauwelijks veranderd. Er zijn enkele nieuwe woningen gebouwd en oude boerderijen en villa's zijn verbouwd.

> De Veluwse idylle van Hoog Soeren is nauwelijks veranderd ten opzichte van deze oude postkaart uit begin 1900.

> Hoog Soeren rond 1900: een typisch veluwse nederzetting op het punt om te veranderen in een arcadisch woonlandschap.

> Hoog Soeren nu: een verzameling grote groene kavels genesteld rond open akkers.

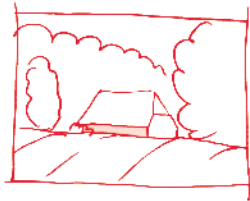
> Ruimtelijke ingrediënten

Verzameling grote groene kavels in een idyllisch decor

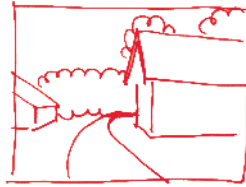
Bijzonder aan Hoog Soeren is dat het dorp meer een verzameling woonkavels dan een woonkern is. Als je Hoog Soeren beschrijft, vertel je geen verhaal over een dorp met lintbebouwing en latere uitbreidingen, maar over een landschap met reliëf, houtwallen en akkers waarin de bebouwing zich genesteld heeft.

Drie kenmerken bepalen de hoofdstructuur van het dorp. Allereerst het stelsel van open akkers dat een open enclave in het Veluwe bosgebied vormt. Binnen dit stelsel ligt een losse structuur van onregelmatig gevormde kavels die als kransen rond de open akkers liggen. Tot slot wordt het dorpse beeld bepaald door het losse, bijna toevallige patroon van (on)verharde wegen dat tussen de kavels en de bossingels kronkelt.

In Hoog Soeren is dan ook niet de wegenstructuur maar het landschap bepalend voor de verkaveling en de oriëntatie van de bebouwing. De landschapsgerichtheid van het dorp is uniek onder de Apeldoornse dorpen. Het is één van de redenen waarom het dorp is aangewezen als gemeentelijk- en rijksbeschermd dorpsgezicht.

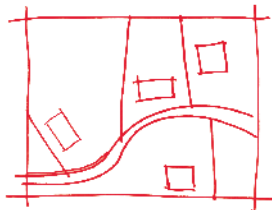
★ Plaats woningen langs de bosrand, waardoor ze opgaan in het landschappelijke decor

★ Laat wegen om de kavels heen draaien, waardoor er telkens zicht is op maar enkele huizen

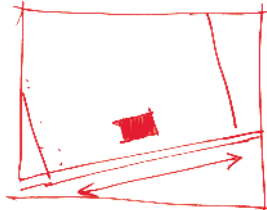
★ Zorg voor een grote open ruimte op de voorgrond, waardoor woningen die op zich groot zijn toch in het kleinschalige landschap passen

★ Herhaal geen twee keer hetzelfde gebouwtype en geef elke kavel een unieke vorm, richting en opzet

★ Geef kavels voldoende grootte zodat woningen in een ruim groen jasje zitten

★ Geef tuinen aan de weg voldoende breedte om het beeld zo groen en ruim mogelijk te houden

> Het idyllische landschapspatroon van Hoog Soeren waar de bebouwing in de randen van het bos ligt met uitzicht op een aantal open ruimtes.

Architectonische verscheidenheid

Hoog Soeren kent een grote variatie aan architectonische bouwstijlen. Ze laten zien dat het dorp is ontstaan vanuit verschillende bouwtradities en ontwikkelingsperiodes. Je vindt er typisch Veluwe boerderijen, boswachters- en jachtopzichterswoningen van het Kroondomein en een rijke variatie aan villa's en hotels uit het begin van de vorige eeuw.

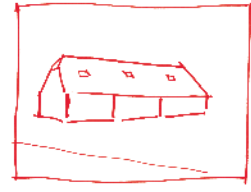
Ondanks deze verscheidenheid passen al deze stijlen moeiteloos bij elkaar en komt het dorp duidelijk over als één geheel. Dat komt door twee aspecten. Het eerste is dat alle woningen als losse elementen in een volwassen groen landschap zijn ingepast. Soms is dat een bosrand maar soms zijn dat ook grote boombeplantingen op de kavels zelf. Het groen bindt alle losse kavels samen tot één geheel. Het tweede is dat er ook een aantal architectonische karakteristieken zijn die in het hele dorp terugkeren en daardoor bijdragen aan het specifieke karakter van Hoog Soeren.

★ Sluit aan op al bestaande bouwvormen. Een boerderij is laag en breed en heeft een flauwe kap met wolfseinden

★ Een villa is hoog en heeft een expressieve steile kap

★ Maak geen rijtjes maar breng meerdere geschakelde woningen onder in één schuurachtig gebouw

> Villa's zijn groot, hoog, hebben een steile kap en een expressieve zelfbewuste architectuur. Wit gestukte delen zorgen ervoor dat de woningen afsteken tegen de groene achtergrond.

> Boerderijen zijn bescheiden en traditioneel in vorm, kleurgebruik en situering.

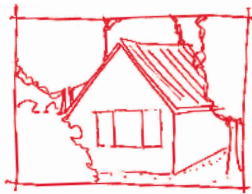
> Bijgebouwen zoals deze werkschuur gaan in het landschap op door donkere kleurstellingen en natuurlijke materialen zoals hout en riet.

Kleur en materiaal

De villa's, hotels en bijgebouwen staan altijd voor of in een donkergroene achtergrond van bos. Schuren en bijgebouwen zijn vaak van hout en zijn in zwarte en donkergroene teertinten geschilderd. Hierdoor gaan ze op in het landschap. De hoofdgebouwen steken vaak juist af door wit stucwerk op de gevel.

Kapvorm

'Aan de kap herkent men de oorsprong' is een uitgangspunt dat zeker in Hoog Soeren van toepassing is. De oude Veluwse boerderijen zijn ondanks allerlei verbouwingen nog altijd herkenbaar aan de lage goothoogte met flauwe daken en wolfseinden. De villabouw die hier later doorheen gemixt is, heeft juist heel expressieve kapvormen. Vaak zijn ze stijl maar soms hebben ze een boog- of zelfs torenvorm.

★ Laat het hoofdgebouw met een lichte kleurstelling of materiaalgebruik afsteken tegen de groene achtergrond

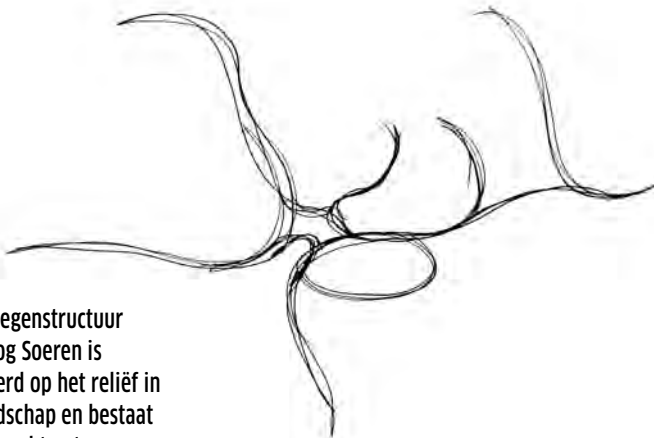

★ Zorg ervoor dat bijgebouwen juist onopvallend zijn uitgevoerd in hout met donkere teertinten waardoor ze wegvallen tegen de achtergrond

De openbare ruimte als kwetsbaar onderdeel van het landschappelijk decor

De openbare ruimte van Hoog Soeren is een onderdeel van het arcadische decor. Het kronkelige verloop van de wegen zonder lange rechte stukken zorgt ervoor dat de blik vooral gericht is op de bebouwing, bosranden en akkers naast de weg en niet op de (as van) de wegen zelf. Het zicht op de woningen en bijgebouwen wisselt sterk. Je ziet ze afwisselend frontaal, schuin en dan weer van achteren.

Het arcadische decor wordt versterkt door het ontbreken van stadse oplossingen zoals trottoirs of wegen met aparte fietsstroken, belijning of kleurstelling. De hoeveelheid onverharde wegen is voor Apeldoornse begrippen groot en bepaalt in hoge mate het landelijke karakter. De opgave is dan ook om juist in Hoog Soeren kritisch te blijven op een sluipende verstadsing of verrommeling van de openbare ruimte.

> De wegenstructuur van Hoog Soeren is gebaseerd op het reliëf in het landschap en bestaat uit een zacht patroon van (onverharde) wegen.

★ Zorg ervoor dat de openbare ruimte 'zacht' kan blijven door alle noodzakelijke voorzieningen (parkeren, opslag) op het eigen terrein in te passen

> De openbare ruimte in Hoog Soeren bestaat uit zachte, geleidelijke overgangen. Harde randen en rechte hoeken ontbreken.

> Een geslaagde inrichting van de openbare ruimte. Om parkeren te weren zijn er donkerbruin gebeitste paaltjes in het gras geplaatst. Hierdoor blijft het dorps beeld in stand.

> Een minder geslaagde inrichting. Allerlei, op zich praktische elementen staan bij elkaar maar ze zijn niet ingepast of aangepast aan de dorps omgeving. Een dergelijke verrommeling doet afbreuk aan de kwaliteit van het dorp.

INTERVIEW

*** Huub Ummels**

bewoner Hoog Soeren

‘In het dorp wordt nog steeds geakkerd’

‘Kijk maar om je heen, dan snap je wel waarom we in Hoog Soeren wonen. Je hebt de natuur in je achtertuin.’ Huub Ummels loopt naar de keukendeur en wijst naar de eiken in de houtwal. ‘Een oude, doorgeschoten enkwal’, verklaart hij. ‘Aan de voorkant hebben we net nieuwe bomen gekregen. Die wal was helemaal op.’

De houtwallen zijn een van de vele bijzondere karakteristieken van het dorp. Hoewel je nauwelijks van een echt dorp kunt spreken. Hoog Soeren is het best te omschrijven als een geaccidenteerd coulissenlandschap met enken, waarin plukjes woningen of een boerderij liggen. ‘In het dorp wordt nog steeds geakkerd. We hebben nog één boer en daar zijn we zuinig op. Hij teelt spelt en maïs. Om het landschap te verfraaien heeft hij ook eens koolzaad geprobeerd. Dat was

een prachtig gezicht, maar het bracht te weinig op.’

Dat de natuur, de landschapselementen en de rijke agrarische cultuurhistorie Ummels zo in Hoog Soeren aantrekken, is niet zo verwonderlijk als je weet dat hij veertig jaar bij de gemeente werkte als onder meer beleidsambtenaar monumentenzorg, archeologie en historische zaken. Ummels kent de cultuurhistorie door en door, en heeft er meerdere boeken over geschreven. ‘Hoog Soeren is een van de oudste vestigingsplaatsen van Nederland. Je ziet het onder meer aan de grafheuvels uit de ijzer- en late bronstijd.’ Veel bijzonders weet hij te vertellen. Over dat Hoog Soeren in de twaalfde en dertiende eeuw deel uitmaakte van een bisschoppelijk goed, over de boeren die generatie na generatie ploeterden op de arme

‘Je hebt de natuur in je achtertuin’

grond en over het schooltje dat er pas in 1909 kwam. Daarvoor gaf vrouw Donkersteeg les aan de kinderen.

Ja, als hij en zijn partner Irma Heins de kans zouden krijgen om na het werkzame leven de stad uit te gaan, dan moest het Hoog Soeren worden. En toen de gelegenheid zich voor. Ze konden een bescheiden woning huren. Lang dachten ze niet na. Nu wonen ze er alweer zeven jaar, naar volle tevredenheid. Het enige wat Irma mist is een busverbinding. ‘Je moet voor alles de auto nemen. Er zijn hier geen voorzieningen, geen winkels.’ Maar ze prijst de rust en ruimte die daar tegenover staan en het dorpsleven. Al is Hoog Soeren wel een wat apart dorp. De 260 personen tellende populatie bestaat voornamelijk uit welgestelden, gepensioneerden, medewerkers van Domeinen en nazaten van boerenfamilies.

Een deel van de bewoners is het liefst op zichzelf.

Huub en Irma echter vinden het leuk om aan het dorpsleven deel te nemen. Ze bezoeken de maandelijkse borrels en Huub zingt in het koor dat in de plaatselijke kapel oefent. Zelfs de vele recreanten en toeristen in de zomer vinden ze gezellig. Ze geven levendigheid. Wel moet er wat aan de parkeeroverlast gebeuren.

‘Het is een van de grootste ergernissen van het dorp’, zegt Ummels. ‘In de zomer is het hier een complete chaos. Er zijn nauwelijks parkeerplaatsen, omdat omliggende gronden vrijwel allemaal van Domeinen zijn. Bezoekers zetten hun de auto langs de enige twee smalle verharde straten. Daar mag je eigenlijk niet parkeren.’ Ummels ondersteunt de oplossing in de dorpsvisie: parkeren aan de rand van het dorp in het Schoolbos van Domeinen. Als je daar

halfverharding aanbrengt kun je auto’s aardig aan het zicht onttrekken.’

Er is meer wat in zijn ogen anders kan. Het dorp bestaat nog vooral uit zandpaden met een grindlaag; heel bijzonder naar Nederlandse begrippen. Maar die zandpaden geven ook problemen. ‘Bij hevige regenval spoelt de leemlaag weg en rijden zware machines kuilen in de weg. De gemeente moet vier tot zes keer per jaar de paden herstellen. Is het geen idee om een top laag van asfalt te maken en daarin flink grind te strooien, zodat het beeld toch dorps blijft? Dat voorkomt ergernis bij de bewoners en bespaart de gemeente kosten.’

Enige zorgen baren hem de huizen die te koop staan. Niet zozeer de leegstand, maar meer wat ermee kan gebeuren zodra de economie aantrekt. Het gaat vooral om de wat kleinere

woningen van zo'n 200 à 300 kuub; de tweede huisjes die welgestelden begin twintigste eeuw lieten bouwen toen het binnenlands toerisme opbloede. 'Nieuwe bewoners mogen er nu bouwvolumes van 600 tot 700 kuub van maken. Dat is geen bezwaar als er voldoende ruimte om een huis zit, maar meestal is dat niet het geval. Grote

woningen zullen het dorpsbeeld verstoren.' De status van beschermd dorpsgezicht biedt kennelijk onvoldoende bescherming. Ummels hoopt daarom dat de gemeente haar ruimtelijk beleid zo kan aanpassen dat ze per perceel kan bepalen wat wel en niet kan.. 'Dat zou een goede uitkomst zijn voor ons dorp.'

nkinkel

hotel

Res

Dagelijks geopend

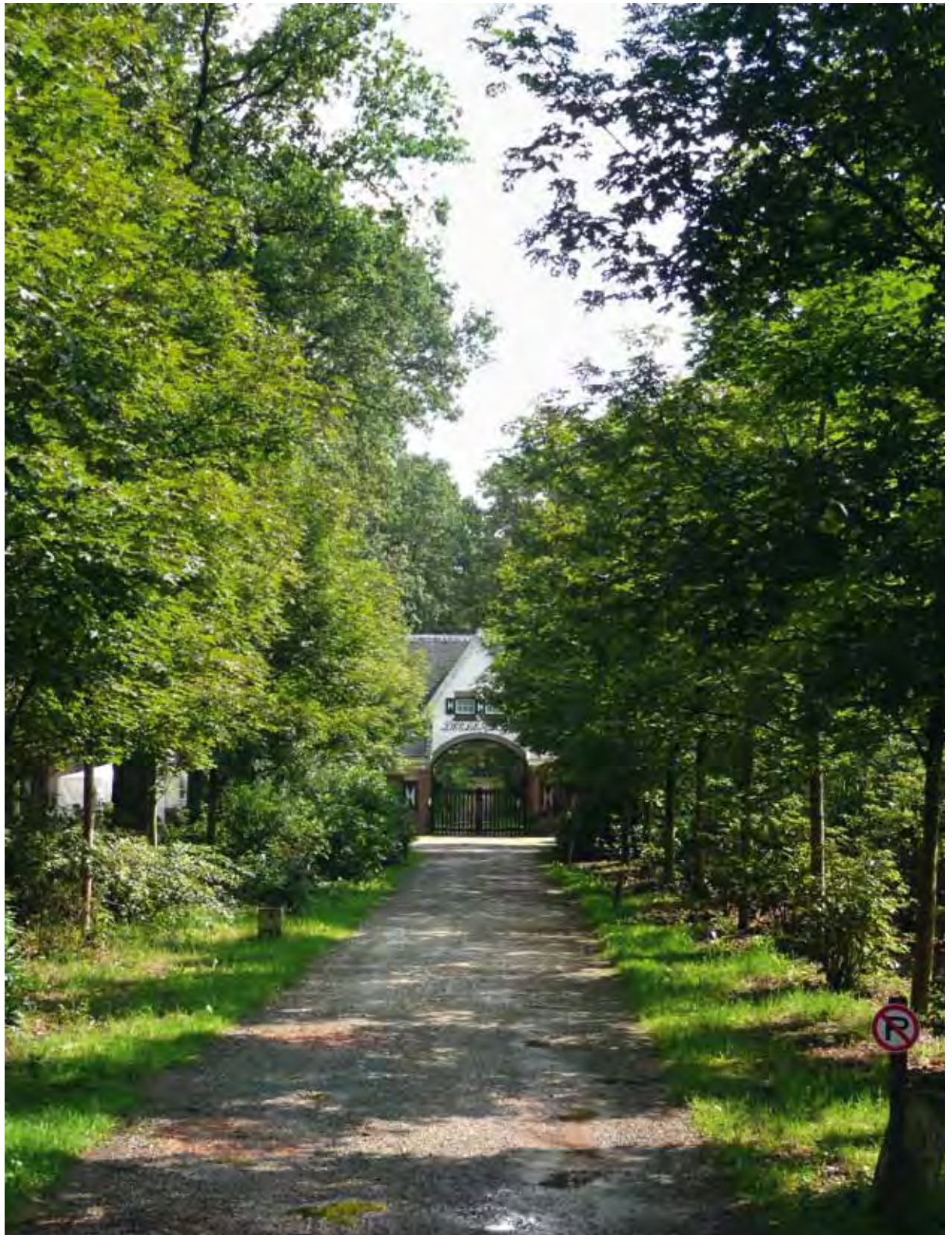
- * Koffie met gebak
- * heugige lunch gerechten
- * A la Carte met
- * Veluws Zonerwild

* Drie sferen, én een unieke verzameling bijzondere plekken die onderling zijn verbonden met zichtlijnen

Hoenderloo

> Ontstaansgeschiedenis

Hoenderloo is rond 1800 ontstaan als kleine clandestiene plaggenhuttenkolonie. Het is voor Apeldoornse begrippen daarom een relatief jong dorp. Toen de leefomstandigheden midden negentiende eeuw verbeterden, begon het dorp te groeien. Het doorgangshuis voor verwaarloosde kinderen – op het huidige terrein van De Hoenderloo Groep – breidde vanaf 1870 uit met een verzameling paviljoens in een bosachtige omgeving. Het aangrenzende gebied van de Krim werd voor de landbouw in cultuur gebracht. Langs de Krimweg maar ook in het gebied ten noorden ervan kwamen agrarische erven en later ook burgerwoningen. Rond de waterput, school en kerk ontstond een tweede kern. Deels door lintbebouwing door particulieren langs oude paden, deels planmatig door de gemeente die kleine uit- en inbreidingen tussen de linten liet bouwen.

De opkomst van het Veluwe toerisme drukte een forse stempel op de geschiedenis en verschijningsvorm van Hoenderloo. Verspreid in het dorp werden voorzieningen gebouwd die nog steeds aanwezig zijn: horeca, winkels en accommodaties. Buiten de dorpskern kwamen grote recreatieparken die ruimtelijk gezien niet tot het dorp gerekend kunnen worden.

Het landgoed Deelerwoud vormt een apart onderdeel van de dorpsgeschiedenis. De ingang ligt direct aan de brink midden in het dorp, het landgoed is niet voor publiek toegankelijk en daardoor een besloten en introverte enclave.

> De Helderingsput te Hoenderloo is één van de bijzondere plekken die ook nu nog het dorpsbeeld kleuren.

> Hoederloo rond 1900:
jonge nederzetting van
boeren, burgers en
buitenlui.

> Hoederloo nu: een
compact dorp en een
woonlandschap in één.

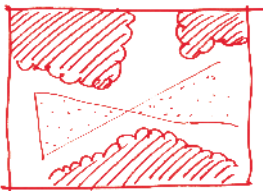
> Ruimtelijke ingrediënten

Een dorp met drie sferen

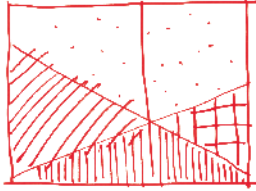
De verschillende achtergronden die de groei van Hoenderloo bepaalden – agarisch dorp, instellingenterrein, vakantieoord, landgoed – zijn niet zozeer met elkaar vermengd maar naast elkaar geplaatst. In de huidige ruimtelijke opbouw van het dorp is dat goed zichtbaar. De hoofdwe- gen die samenkomen op de zevensprong midden in het dorp, zijn deels scheidslijnen tussen gebieden met uiteenlopende functies.

De drie sferen van Hoenderloo bestaan uit het dorp met lintbebouwing ten westen van de zevensprong, het woonlandschap van de Krim ten oosten van de zevensprong en het landgoedachtige landschap van De Hoenderloo Groep ten noorden van de zevensprong. Landgoed Deeler- woud laten we buiten beschouwing. Het ontoegankelijke landgoed maakt geen deel uit van het dorp anders dan dat de bosrand aan de zuidelijke dorpsrand grenst.

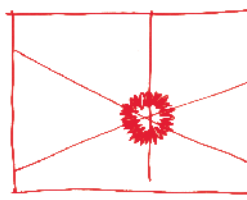
De ruimtelijke opbouw van Hoenderloo wordt ook bepaald door de krans van open ruimtes rondom het dorp. Hierdoor ligt het dorp los van de omliggende bosranden en wordt het enclavekarakter benadrukt. De verschillende karakters van de open ruimtes – bijvoorbeeld rond de kerk of de grote open weide van De Hoenderloo Groep – versterken de geva- rierde en veelzijdige dorpse opbouw met unieke plekken.

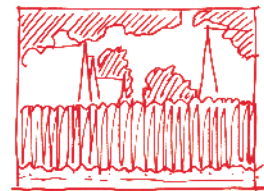
★ Houd afstand tot de bosrand zodat het dorp los blijft liggen

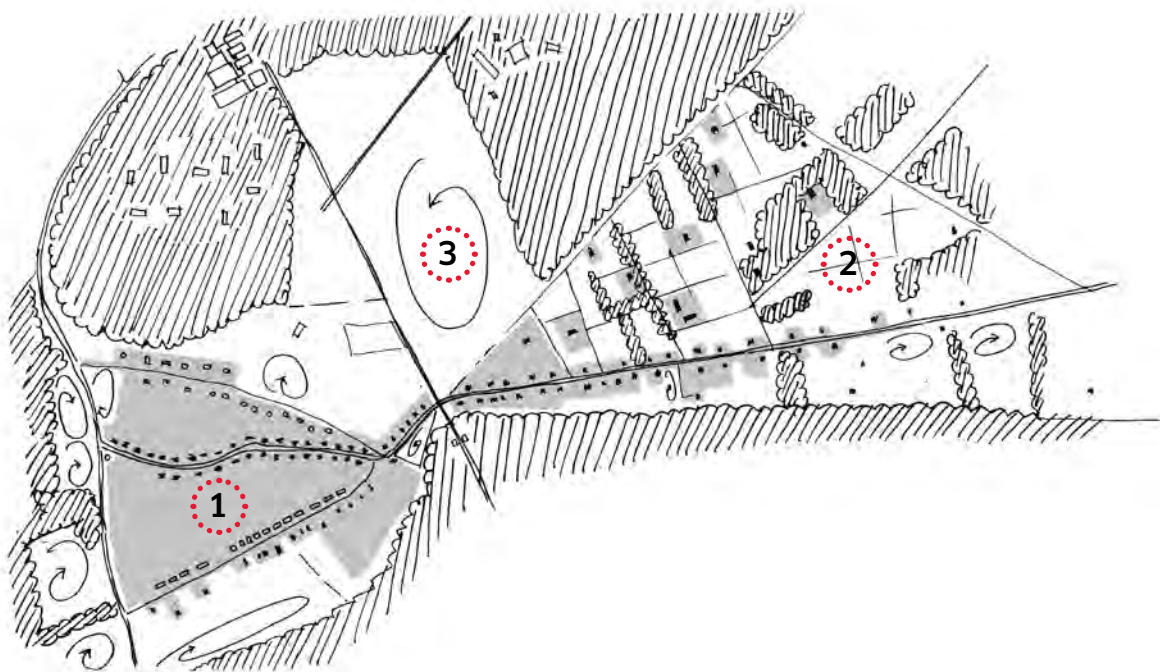
★ Zorg dat de verschillen tussen de gebieden waaruit het dorp is opgebouwd voelbaar blijven

★ Zorg ervoor dat de zevensprong het gevoelsmatige middelpunt van het dorp blijft

★ Koester het besloten, kleinschalige en groene enclavekarakter van het dorp

> De drie smaken van Hoenderloo: een structuur van verdichte bebouwingslinten in het westelijke deel van het dorp (1), een agrarisch woonlandschap in de Krim ten oosten van de brink (2) en een landgoedachtig landschap op het terrein van De Hoenderloo Groep ten noorden van de zevensprong (3).

> Het oude bebouwingslint van de Middenweg heeft een grote variatie aan gebouwen, tuinen, weijtjes, bomen en schuurtjes langs een smal landweggetje.

> De jonge(re) lintbebouwing en de openbare ruimte van de Krimweg in het westelijke deel van het dorp is alleen dorps door de variatie en de kleinschaligheid.

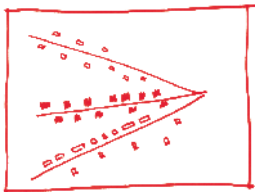
> De grindbermen, het zicht op het landschap en de diversiteit aan woningen zorgen voor het dorps beeld van de Paalbergweg en de zuidelijke dorpsrand.

Sfeer 1: Dorp van lintbebouwing

Het compacte deel van Hoenderloo bestaat uit drie rijen lintbebouwing met een aantal tussenverbindingen. Bijzonder is dat elk lint weer een eigen sfeer en opzet heeft die ervoor zorgen dat elke straat anders is. De Middenweg is een historisch lint met grote kavels en villa's afgewisseld met open weitjes. Het geheel is los bebouwd met open zichten op de kerk en de bosrand van De Hoenderloo Groep.

De Krimweg bestaat in het dorp ook uit lintbebouwing, maar is strakker van opzet. De rooilijn van de woningen is eenduidig maar de invulling zeer individueel, waardoor nog wel sprake is van een dorpsmaat en schaal. Deze hoofdweg door het dorp heeft als gevolg van verkeerskundige eisen een nogal formele inrichting die eerder stadsaandoet dan dorps.

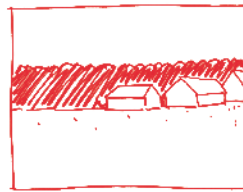
De Paalbergweg heeft net als de Middenweg een losse opzet met lintbebouwing. Vanaf de weg is er uitzicht over de agrarische erven en weitjes die tussen het dorp en het bos liggen. In tegenstelling tot de Krimweg is de openbare ruimte dorps, wat vooral bepaald wordt door de grindbermen.

★ Behoud de verschillen tussen de drie wegen door karaktertrekken van de bebouwing en openbare ruimte door te zetten

★ Wees zuinig op de nog aanwezige weitjes en doorzichten naar het landschap buiten het dorp

★ Blijf met nieuwe gebouwen onder de boomgrens

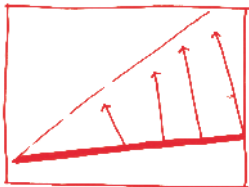
Sfeer 2: Het agrarische woonlandschap van de Krim

De Krim vormt een eigen wereld binnen het veelkleurige palet aan woonsferen die Hoenderloo rijk is. Het gebied ligt tussen twee lange rechte lijnen, waarbij de Krimweg gezien kan worden als de 'voorkant' en de onverharde Oude Weg als de 'achterkant'.

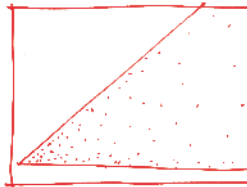
Tussen de beide wegen ligt een noord-zuidstructuur van verbindingspaden. Het gebied zelf is verkaveld in een rechthoekig patroon. Binnen dit patroon van wegen, verkavelingen en erfbeplantingen liggen verspreid losse erven en woonkavels. Tussen de erven liggen grote ruimtes als open kamers in een volwassen structuur van houtwallen en bosstroken.

★ Houd het bijzondere reliëf zichtbaar en beleefbaar

★ Respecteer het verschil tussen de formele voorkant (Krimweg) en de informele achterkant (Oude Weg) door het gebied te ontsluiten vanaf de Krimweg

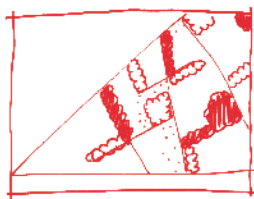
★ Zorg ervoor dat de geleidelijke overgang tussen het dorp en het buitengebied van west naar oost voelbaar blijft in de verdeling van de bebouwing over het gebied

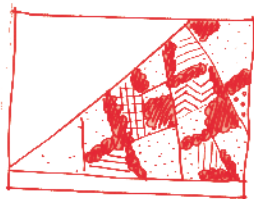
★ Behoud de landelijke karakteristieken van onverharde wegen met veel groen, losse opzet en grote contrasten

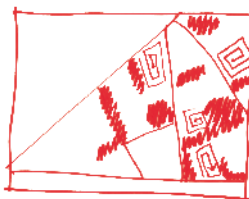
> De vele houtwallen en open weiltes vormen een volwassen groene achtergrond waarin allerlei clusters van boerderijen en burgerwoningen een plek hebben gekregen.

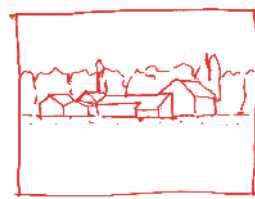
★ Versterk het groene raamwerk van houtwallen waardoor nieuwe bebouwing beter inpasbaar wordt

★ Zorg ervoor dat naast elkaar gelegen 'kamers' van elkaar verschillen door variatie in beplanting en bebouwing

★ Ontwerp iedere kamer als een afgeronde eenheid

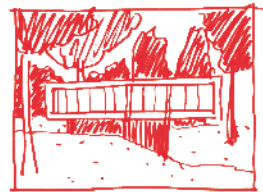
★ Zet de dorpspe klein-schaligheid door bij de invulling van de kamers door kleine volumes te bouwen

> De uitgesproken individuele architectuur van de verschillende gebouwclusters bij de Hoenderloo-groep versterkt de landgoedsfeer.

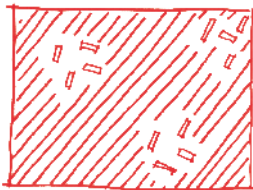
★ Grote bouwvolumes zijn goed inpasbaar mits ze breed en niet hoog zijn

★ Zet al aanwezige verschillen in architectuurstijlen door in nieuwe typologieën

Sfeer 3: Het landgoedlandschap van De Hoenderloo Groep

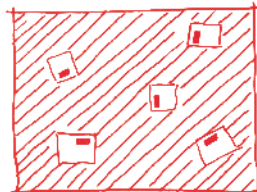
Het terrein van De Hoenderloo Groep hoort gevoelsmatig bij het dorp, maar heeft toch een eigen ruimtelijke opzet. Deze is eerder landgoedachtig dan dorps: losse paviljoens in een bosgebied met gebogen wegen. Daarnaast is er een wegen- en lanenstructuur van een aantal lange, rechte lijnen met daarlangs clusters van grote gebouwen.

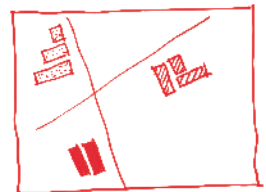
★ Zet de oorspronkelijke opzet van groepjes losse gebouwen in het bosgebied door

★ Koppel clusters van bij elkaar horende bebouwing aan de lange rechte (hoofd)wegen in het gebied

★ Verspreid nieuwe kavels losjes in het bosgebied om zo aan te sluiten bij het bestaande bebouwingspatroon

★ Zorg ook bij nieuwe clusters ervoor dat de gebouwen duidelijk een eigen interne samenhang hebben

Dorpseigen samenbindende bouwstijl ontbreekt

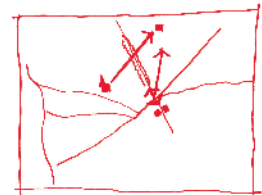
De bebouwing van Hoenderloo is zeer uiteenlopend. Deze bestaat uit kleine clusters van dezelfde type gebouwen. Vaak zijn woningen uitermate dorps door hun lage goothoogte, schuine kappen en grote kavels. Soms hebben ze meer stedelijke en moderne vormen. Doordat het altijd om kleine clusters woningen gaat in een groter geheel, is het totaal zo gevarieerd dat het geheel wel dorps aandoet. Zo wordt een lokaal minder geslaagd cluster gebouwen 'gecompenseerd' door de kwaliteit van een naastgelegen cluster.

Verspreid liggende bijzondere plekken

Hoenderloo is rijk aan bijzondere plekken met een eigen verhaal en een eigen beeld. Die plekken liggen verspreid in het dorp, maar zijn onderling vaak door zichtlijnen of zichtassen verbonden. Zo heeft de poort van landgoed Deelerwoud een directe relatie met de Arkelaan die doorloopt op het terrein van De Hoenderloo Groep. Het kerkje heeft zowel een relatie met het dorp als met de grote weide, richting De Hoenderloo Groep. Dit soort bijzondere ruimtelijke verbanden dragen bij aan het unieke karakter van Hoenderloo ten opzichte van de andere Apeldoornse dorpen.

★ Varieer maar zorg ervoor dat de gebouwvormen aansluiten op de rest

★ Behoud de (zicht)relatie tussen de bijzondere plekken in het dorp

> Naast het bekende Apeldoornse huisje met schuine kap komt juist in Hoenderloo een groot aantal andere woningtypen voor. Soms als eenling, soms als straatje.

> De open ruimten die als een krans rond het dorp liggen zijn essentieel voor de dorps- en landelijke sfeer. Hierdoor is er zicht op het bos waar het dorp als een enclave in ligt.

> De poort van landgoed Deelerwoud is één van de bijzondere plekken in het dorp en markeert de zevensprong.